

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Νεοφύτου Βάμβα 6 (3ος όροφος), 10674 Αθήνα, τηλ: 210 7233221-2; 210 7233216; φαξ: 210 7233217;
e-mail: info@nchr.gr, website: www.nchr.gr

ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΗ ΒΙΑ¹

I. Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

II. ΕΞΤΡΕΜΙΣΤΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ, ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ, ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΗ ΒΙΑ ΣΤΑ ΓΗΠΕΔΑ

Διευκρινιστικές παρατηρήσεις – Σύνοψη

Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) πραγματοποίησε μια σειρά δραστηριοτήτων, ορισμένες σε συνεργασία με άλλους φορείς σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, για την αντιμετώπιση της δραματικής όξυνσης της ρατσιστικής βίας. Στο πλαίσιο αυτό, η Ολομέλεια της ΕΕΔΑ υιοθέτησε δύο ειδικές εκθέσεις. Οι δύο αυτές εκθέσεις παρατίθενται διαδοχικά στο παρόν κείμενο προκειμένου να διευκολυνθεί η συνδυαστική τους ανάγνωση. Η ΕΕΔΑ έχει εξετάσει επιμέρους γενεσιουργές αιτίες και εκφάνσεις του ρατσισμού σε προηγούμενες εισηγήσεις της. Με την παρούσα έκθεση επιχειρεί να φωτίσει συγκεκριμένες πτυχές της ρατσιστικής βίας, οι οποίες έχουν ολοένα σοβαρότερο αντίκτυπο στην ελληνική κοινωνία.

Στην *πρώτη έκθεση*, η ΕΕΔΑ διασαφηνίζει εννοιολογικά τη ρατσιστική βία και παρουσιάζει τις υποχρεώσεις του κράτους, σύμφωνα με τα διεθνή και ευρωπαϊκά νομοθετικά κείμενα και τις συστάσεις των αρμόδιων οργάνων. Η ΕΕΔΑ έστρεψε πρωτίστως την προσοχή της στη δικαιοσύνη και την αστυνομία, καθώς η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, οι συστάσεις των διεθνών οργάνων και σχετικές μελέτες συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι η ελληνική νομοθεσία και οι μηχανισμοί παρακολούθησης των περιστατικών ρατσιστικής βίας, καθώς και η ποινική αντιμετώπισή τους είναι αναποτελεσματικοί ή ανύπαρκτοι. Η εισήγηση εστιάζει τις προτάσεις της στη βελτίωση της

¹ Η παρούσα έκθεση περιλαμβάνει τις δύο επιμέρους εισηγήσεις της ΕΕΔΑ προς την Πολιτεία σχετικά με την καταπολέμηση της ρατσιστικής βίας. Η πρώτη εισήγηση σχετικά με την αντιμετώπιση της ρατσιστικής βίας από την αστυνομία και τη δικαιοσύνη υιοθετήθηκε ομοφώνως από την Ολομέλεια της ΕΕΔΑ στην από 19.5.2011 συνεδρίασή της. Η δεύτερη εισήγηση σχετικά με τις εξτρεμιστικές ομάδες, το δημόσιο λόγο και τη ρατσιστική βία στα γήπεδα υιοθετήθηκε ομοφώνως από την Ολομέλεια της ΕΕΔΑ στην από 19.5.2011 συνεδρίασή της. Εισηγητές: κ. Κ. Α. Παπαϊωάννου, τ. Πρόεδρος της ΕΕΔΑ, Εκπρόσωπος της Διεθνούς Αμνηστίας και Τ. Σταυρινάκη, Επιστημονική Συνεργάτιδα της ΕΕΔΑ.

απονομής της δικαιοσύνης στα θύματα ρατσιστικής βίας, τη διαχείριση του ρατσιστικού εγκλήματος από την αστυνομία και το σύστημα καταγραφής των ρατσιστικών εγκλημάτων.

Στην πρώτη έκθεση διαπιστώθηκε η απουσία ενός επίσημου και αποτελεσματικού συστήματος καταγραφής των περιστατικών ρατσιστικής βίας. Σε συνέχεια της διαπίστωσης αυτής, καθώς και της ανάγκης διασύνδεσης των φορέων οι οποίοι καταγράφουν με δική τους πρωτοβουλία τα περιστατικά αυτά που συντελούνται σε βάρος προσώπων τα οποία προσέρχονται στις υπηρεσίες τους, η ΕΕΔΑ και το Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες στην Ελλάδα (ΥΑ) ανέλαβαν την πρωτοβουλία δημιουργίας του *Δικτύου Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας* με συμμετοχή 18 μη κυβερνητικών οργανώσεων και άλλων φορέων².

Στο χρονικό διάστημα που μεσολάβησε από την πρώτη έκθεση της ΕΕΔΑ σχετικά με την αντιμετώπιση της ρατσιστικής βίας από την αστυνομία και τη δικαιοσύνη, η βία εξαπλώθηκε και η διασύνδεσή της με τη βαθιά οικονομική και κοινωνική κρίση διευρύνθηκε. Η καταφανής δράση ακραίων ομάδων κρούσης κατά αλλοδαπών γίνεται ανεκτή από τις αρχές σε ένα γενικευμένο και ολοένα οξυνόμενο κλίμα ανασφάλειας, αδιαλλαξίας και παραλυσίας. Στο συμπέρασμα αυτό συντείνουν τα ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία των καταγεγραμμένων περιστατικών ρατσιστικής βίας από το Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, τα οποία δημοσιοποιήθηκαν το Μάρτιο 2012. Σε πολλά περιστατικά εκ των καταγεγραμμένων τα θύματα υπέστησαν σωματικές βλαβών, ορισμένα βαριές.

Ειδική κατηγορία αποτελούν τα περιστατικά όπου συνδέεται η *αστυνομική με τη ρατσιστική βία*. Πρόκειται για περιστατικά στα οποία ένστολοι κατά την άσκηση των καθηκόντων τους και σε επιχειρήσεις ρουτίνας, καταφεύγουν σε έκνομες ενέργειες και πρακτικές άσκησης βίας. Καταγράφηκαν επίσης περιπτώσεις προσαγωγών στα αστυνομικά τμήματα, κράτησης και κακομεταχείρισης για ορισμένο χρονικό διάστημα κάποιων ωρών, καθώς και η καταστροφή νομιμοποιητικών εγγράφων. Σε μια περίπτωση, ένστολος κατέστρεψε φάρμακα τα οποία ο αλλοδαπός είχε προμηθευτεί από ιατρείο ΜΚΟ.

Επιπλέον, προκύπτει μια τάση *ομαδικής βίας με τη συμμετοχή ανηλίκων*. Στις περιπτώσεις αυτές καταγράφηκε στοιχειώδης οργάνωση στο δημόσιο χώρο (πλατείες κλπ.) και χρήση αυτοσχέδιων κυρίως όπλων, ωστόσο δυνάμει φονικών. Επίσης, προκύπτει η πρακτική «περιπολίας» από μαυροφορεμένους μοτοσικλετιστές, με κράνη ή καλυμμένο πρόσωπο οι οποίοι

² Το Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας απαρτίζεται από φορείς οι οποίοι προσφέρουν ιατρικές, κοινωνικές και νομικές υπηρεσίες ή/και έρχονται σε άμεση επαφή με τα θύματα ρατσιστικής βίας. Αποτελεί πρωτοβουλία της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και του Γραφείου της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες στην Ελλάδα (UNHCR) και επιδιώκει την καταπολέμηση της ρατσιστικής βίας. Το περιστατικό καταγράφεται και γνωστοποιείται στο Δίκτυο χωρίς καμία αναφορά σε προσωπικά στοιχεία. Το Δίκτυο καταγραφής των ρατσιστικών περιστατικών διατυπώνει συστάσεις και ευαισθητοποιεί την κοινή γνώμη για την καταπολέμηση του ρατσισμού.

επιτίθενται εν κινήσει και συχνά σε στάσεις λεωφορείων. Οι ομάδες επίσης χρησιμοποιούν μεγαλόσωμους σκύλους για εκφοβισμό. Οι επιθέσεις κατά των γυναικών έχουν στοιχεία απειλής της γενετήσιας αξιοπρέπειάς τους με ρητή σύνδεση με το χρώμα τους. Οι επιθέσεις παρουσιάζουν, ως επί το πλείστον, χαρακτηριστικά στοιχειωδώς οργανωμένων επιχειρήσεων. Εκ των καταγεγραμμένων περιστατικών, μόνο ένα θύμα, αιθιοπικής καταγωγής με ελληνική ιθαγένεια, κατέφυγε στην αστυνομία προκειμένου να κινηθεί η ποινική διαδικασία. Οι συμμετέχοντες φορείς στο Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας διαπίστωσαν ότι ακόμα και στις περιπτώσεις στις οποίες το θύμα, συχνά με νωπά τα σημάδια της βίας, αναζητά κάποια βοήθεια στις υπηρεσίες τους, αποφεύγει την καταγγελία. Οι λόγοι αυτής της απροθυμίας μπορούν να αναζητηθούν στον φόβο, στην έλλειψη εμπιστοσύνης στο σύστημα και κάποιες φορές, στην παθητική εξουκείωση με τη ρατσιστική συμπεριφορά.

Η διαπίστωση των στοιχείων αυτών οδήγησαν την ΕΕΔΑ στην εξέταση των προκλήσεων που θέτει η δράση των εξτρεμιστικών ομάδων εντός μιας δημοκρατικής κοινωνίας με τα χαρακτηριστικά της ελληνικής.

Έτσι, στη *δεύτερη έκθεση*, η ΕΕΔΑ επιχειρεί μια συνοπτική – και οπωσδήποτε μη εξαντλητική – πλην εύληπτη παράθεση των προβληματισμών και των αντίστοιχων προτάσεων των διεθνών και ευρωπαϊκών οργάνων προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σχετικά με τη δράση ακραίων ομάδων κρούσης κατά αλλοδαπών. Εξετάζονται, ιδίως, οι πρακτικές εκφοβισμού και συστηματοποίησης της βίας των ομάδων αυτών, καθώς και η ιδιαίτερα ανησυχητική πτυχή της συμμετοχής ανηλίκων σε κάποιες από τις ρατσιστικές επιθέσεις. Επιπλέον, η ΕΕΔΑ διατυπώνει την ανησυχία της για την επίδραση στη δημοκρατία της αποδοχής του ρατσισμού και της μισαλλοδοξίας μέσω του δημόσιου πολιτικού και θρησκευτικού λόγου και απευθύνει στα πολιτικά κόμματα και τα ΜΜΕ συγκεκριμένες προτάσεις αποκήρυξης της ρατσιστικής βίας και αναμετάδοσης του ρατσιστικού λόγου. Τέλος, η ΕΕΔΑ προσεγγίζει για πρώτη φορά τη ρατσιστική βία στα γήπεδα. Υπό το πρίσμα της δράσης των εξτρεμιστικών ομάδων, διατυπώνονται νομοθετικές προτάσεις και συστάσεις στους αθλητικούς συλλόγους και τις ομοσπονδίες, καθώς ο χώρος των γηπέδων αποτελεί το πιο αθέατο ή παραγνωρισμένο φυτώριο ρατσισμού, όπου «ευδοκιμούν» και συνυπάρχουν ακραίες εκφάνσεις της βίας. Η ηλικία μοιάζει να αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την ολίσθηση στη βία σε αυτές τις περιπτώσεις, αλλά η περιθωριοποίηση, η διεύρυνση του αποκλεισμού και η ενίσχυση των ανισοτήτων συνιστούν τα κοινά στοιχεία των κοινωνιών στις οποίες παρατηρείται η έξαρση της βίας των γηπέδων.

Η δημοσιοποίηση των ιδιαίτερος ανησυχητικών πιλοτικών αποτελεσμάτων του Δικτύου Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας το Μάρτιο του 2012 είχε σημαντικό αντίκτυπο στον Τύπο και προκάλεσε ορισμένες θετικές αντιδράσεις από την Πολιτεία σχετικά με τη

διερεύνηση των ρατσιστικών εγκλημάτων στην Ελλάδα και τη δύσκολη μάχη κατά της ατιμωρησίας των δραστών³. Το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, θορυβημένο από την αναντιστοιχία μεταξύ των στοιχείων του Δικτύου Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας και των επίσημων στοιχείων και λαμβάνοντας υπόψη ότι υπάρχουν ελάχιστες διώξεις, ζήτησε τη συνδρομή των εισαγγελικών αρχών ώστε να γίνεται ταχεία και ενδεδειγμένη έρευνα όταν τέτοιου είδους υποθέσεις φτάνουν στη Δικαιοσύνη και να απαγγέλλονται κατηγορίες σε βάρος των δραστών.

Παρατηρούμε ωστόσο μια σημαντική ποιοτική και ποσοτική αλλαγή: μέχρι πρόσφατα τα ρατσιστικά περιστατικά βίας δεν γίνονταν γνωστά και τα θύματα έμεναν άορατα για την Πολιτεία. Το τελευταίο χρονικό διάστημα, όμως, παρατηρείται έξαρση και εξάπλωση των βίαιων περιστατικών τα οποία φτάνουν στη δημοσιότητα. Η σιωπή της Πολιτείας έναντι της έξαρσης συμβάλλει στη διάχυση του ρατσισμού και τη διαδικασία «απενοχοποίησης» της ελληνικής κοινωνίας για ακραίες και απρόκλητες βίαιες συμπεριφορές. Η συχνότατη πλέον μετάδοση μέσω του Τύπου ειδήσεων σχετικά με ρατσιστικές επιθέσεις δεν αφήνει στις αρχές το περιθώριο να σιωπούν ή να υποτιμούν την εξάπλωση των ρατσιστικών επιθέσεων από ομάδες κατά νομίμως ή μη νομίμως διαμενόντων αλλοδαπών στην επικράτεια. Αν η Πολιτεία επιδείξει αδράνεια ή ανοχή έναντι των συχνών επιθέσεων και νομιμοποιήσει έστω και δια παραλείψεως την εξάπλωση της ρατσιστικής βίας, το κοινωνικό σύνολο κινδυνεύει να εξοικειωθεί απολύτως με την τυφλή και κυνική βία κατά των αδυνάτων. Η ανασφάλεια δε η οποία προκαλείται σε μεγάλες μερίδες του στοχοποιούμενου πληθυσμού δύναται να οδηγήσει σε ακραίες κοινωνικές συγκρούσεις.

Η ΕΕΔΑ επισημαίνει με τη μεγαλύτερη δυνατή έμφαση πως στις παρούσες συνθήκες οικονομικής ύφεσης, ρήξης του κοινωνικού ιστού και ταχύτατης περιθωριοποίησης ομάδων του πληθυσμού, το φαινόμενο απειλεί να λάβει ανεξέλεγκτες διαστάσεις. Η συμμετοχή ανηλίκων, υπό την καθοδήγηση ενηλίκων, σε εξαιρετικά βίαια περιστατικά εντείνει την ανησυχία της ΕΕΔΑ, καθώς προμηνύει ότι η ακραία ρατσιστική βία ήρθε για να μείνει. Το ερώτημα είναι αν η Πολιτεία, έστω και αργά, θα λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα προκειμένου να υπερασπιστεί τις αρχές της δημοκρατικής κοινωνίας ή θα παραδοθεί στην κυριαρχία του μίσους.

Προκειμένου να διευκολύνει την Πολιτεία και τον αναγνώστη, η ΕΕΔΑ παραθέτει επιγραμματικά τις επιμέρους προτάσεις της στο τέλος κάθε έκθεσης.

³ Τα σχετικά κείμενα είναι διαθέσιμα στην ιστοσελίδα της ΕΕΔΑ, καθώς και στην υπό δημοσίευση ετήσια Έκθεση για το έτος 2011.

Η αντιμετώπιση της ρατσιστικής βίας από την αστυνομία και τη δικαιοσύνη

I. Γενικό Μέρος	σελ. 6
<i>A. Από την αποδοχή του ρατσισμού στην άσκηση βίας</i>	σελ. 6
<i>B. Εννοιολογική προσέγγιση: βία ή έγκλημα + ρατσιστικό κίνητρο</i>	σελ. 8
<i>Γ. Τα διεθνή κείμενα και οι συστάσεις των διεθνών οργάνων</i>	σελ. 10
II. Ζητήματα νομοθετικής και δικαστικής αντιμετώπισης της ρατσιστικής βίας	σελ. 13
<i>A. Στοιχεία νομοθετικής προσέγγισης</i>	σελ. 13
<i>1. Ιδιώνυμο αδίκημα</i>	σελ.13
<i>2. Το ρατσιστικό κίνητρο ως επιβαρυντική περίπτωση – άρθρο 79 παρ. 3 ΠΚ</i>	σελ.13
<i>3. Το ρατσιστικό κίνητρο: μίσος, εχθροπάθεια ή διάκριση;</i>	σελ.14
<i>B. Η δικαστική αντιμετώπιση ρατσιστικού εγκλήματος</i>	σελ.16
<i>1. Εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση των δικαστών</i>	σελ.16
<i>2. Πρόσβαση στη δικαιοσύνη</i>	σελ. 17
III. Αστυνομία και ρατσιστική βία	σελ.17
<i>A. Η ατιμωρησία</i>	σελ.18
<i>B. Υποχρέωση διερεύνησης ρατσιστικού κινήτρου</i>	σελ.19
<i>Γ. Υποχρέωση καταγραφής ρατσιστικών περιστατικών</i>	σελ.20
<i>Δ. Υποστήριξη θυμάτων και μαρτύρων – συνεργασία με ΜΚΟ</i>	σελ.20
<i>Ε. Εκπαίδευση των αστυνομικών και σύσταση ειδικής ομάδας</i>	σελ.21
III. Η καταγραφή των ρατσιστικών εγκλημάτων	σελ.22
<i>A. Επίσημοι και ανεπίσημοι φορείς καταγραφής</i>	σελ.22
<i>B. Χαρακτηριστικά του συστήματος καταγραφής στοιχείων</i>	σελ.23
IV. Επιγραμματική αποτύπωση των προτάσεων της ΕΕΔΑ	σελ.24

I. Γενικό Μέρος

Η επικράτηση της βίας συνιστά αδιαμφισβήτητη απόδειξη της απομάκρυνσης της κοινωνίας από τις βασικές αρχές του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της δημοκρατίας. Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) έχει εξετάσει όλες τις επιμέρους πτυχές των γενεσιουργών αιτιών πριν καλέσει προ μηνών την πολιτεία να αντιμετωπίσει επειγόντως και αποτελεσματικά την έξαρση της ρατσιστικής βίας. Η υποτίμηση εκφάνσεων ρατσισμού και η μη αποφασιστική αντιμετώπιση διαπιστωμένων ρατσιστικών πρακτικών «προμήνυαν» τη σημερινή οξυτήτα του φαινομένου που θέτει σε κίνδυνο τους δημοκρατικούς θεσμούς και τον κοινωνικό ιστό. Ο ρατσισμός εμφανίστηκε και εξαπλώθηκε με πολλούς τρόπους. Η θεομική του εμφάνιση αφορά μεταξύ άλλων περιστατικά βίας ή αυθαιρεσίας που συνδέονται με την αστυνομία και τις επιχειρήσεις «σκούπα» ως μοναδική απάντηση της πολιτείας στο πολύπλοκο ζήτημα των παράτυπων μεταναστών. Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και μέρος του επίσημου πολιτικού λόγου που ενίοτε ακροβατεί επικίνδυνα στο όριο της ρητορικής του μίσους. Παράλληλα, ανεύθυνες πρακτικές, όπως η δημοσιογραφική διαχείριση εγκληματικών πράξεων και κοινωνικών φαινομένων από τα ΜΜΕ, επέδρασαν καταλυτικά στη διαμόρφωση ενός συλλογικού ασυνείδητου και στην εδραίωση μιας συλλογικής ρατσιστικής κοινοτοπίας.

A. Από την αποδοχή του ρατσισμού στην άσκηση βίας

Στις πρόσφατες παρατηρήσεις της επί του Σ/Ν για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του Ποινικού Δικαίου, η Επιτροπή τόνισε ότι η κύρωση του ρατσιστικού λόγου δεν πρέπει να λειτουργήσει ως αντίβαρο στην απουσία οποιασδήποτε κύρωσης των πράξεων βίας⁴. Ορισμένα μόνο περιστατικά ρατσιστικής βίας βρίσκουν το δρόμο της δημοσιότητας μαρτυρώντας την κορύφωση της έντασης⁵. Είναι όμως βέβαιο ότι πολλά άλλα κρούσματα δεν εξέρχονται ποτέ από την στενή σφαίρα του θύματος και

⁴ Ήδη το 2001, η ΕΕΔΑ σημείωνε ότι «[ι]διαίτερα βίαιες, πρωτόγνωρες για τη σύγχρονη ελληνική κοινωνία, ενέργειες Ελλήνων πολιτών αλλά και δημοσίων (αστυνομικών) οργάνων, τα έτη 1999-2001, κυρίως κατά αλλοδαπών μεταναστών που διέμεναν νόμιμα στην Ελλάδα, αλλά και εις βάρος μελών της κοινότητας των Ρομά, έχουν καταστήσει πλέον σαφές ότι η Ελληνική Πολιτεία οφείλει να προβεί άμεσα στην εισαγωγή και εφαρμογή νέας, ολοκληρωμένης νομοθεσίας για την προστασία από και την εξάλειψη των «φυλετικών διακρίσεων» στην Ελλάδα».

⁵ Η ΕΕΔΑ πραγματοποίησε διαβούλευση με ΜΚΟ, οι οποίες έρχονται σε επαφή συχνά με θύματα ρατσιστικής βίας. Στη συνάντηση συμμετείχαν οι PRAKSIS, Γιατροί του Κόσμου, i-Red, το Φόρουμ Προσφύγων. Η ΕΕΔΑ ήρθε επίσης σε επαφή με το Ελληνικό Φόρουμ Μεταναστών, το ΚΕΘΕΑ MOSAIC, το YRE YOUTH AGAINST RASISM IN EUROPE και το Κυριακάτικο Σχολείο. Η ΕΕΔΑ ευχαριστεί όλους τους φορείς για τη συνδρομή τους. Η επιστημονική συνεργάτιδα επίσης ευχαριστεί την κ. Δάφνη Καπετανάκη, στέλεχος του Γραφείου της Υπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες στην Αθήνα, για τις πολύτιμες πληροφορίες και τη γόνιμη συζήτηση.

κάποιων ΜΚΟ που παρέχουν ιατρική βοήθεια. Το θύμα, συχνά αλλοδαπός χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα διαμονής, παραμένει αόρατο και τελικά ανύπαρκτο για την πολιτεία.

Η ρατσιστική βία και ο ρατσιστικός λόγος δημιουργούν και εκφράζουν κατηγοριοποίηση των ατόμων σε ανθρώπους και *υπανθρώπους*, εκμηδενίζοντας την ανθρώπινη υπόσταση των ανεπιθύμητων. Όταν τα ρατσιστικά εγκλήματα δεν διερευνώνται σε βάθος και δεν διώκονται και ο ρατσιστικός λόγος παραμένει ανέλεγκτος και ασύδοτος, οι δράστες λαμβάνουν το μήνυμα ότι μπορούν να συνεχίσουν ελεύθερα τη βίαιη συμπεριφορά. Η ατιμωρησία εντείνει και διαιωνίζει τη βία, απομακρύνει τις ευάλωτες ομάδες από το κοινωνικό σύνολο και συχνά καταλήγει σε αντίποινα.

Η ΕΕΔΑ έχει πλήρη επίγνωση ότι οι διαπιστώσεις αυτές ενδέχεται να μοιάζουν ήδη ξεπερασμένες υπό το πρίσμα της αποτρόπαιης δολοφονίας του άτυχου Μανώλη Καντάρη στην οδό Γ' Σεπτεμβρίου της Αθήνας και των πογκρόμ κατά μεταναστών που ακολούθησαν. Όποιος όμως παρακολουθεί την εξέλιξη της κατάστασης στην περιοχή, αισθάνεται αποστροφή για την σκληρότητα αλλά δεν εκπλήσσεται.

Η ζοφερή κατάσταση στο κέντρο της Αθήνας συμπυκνώνει την αποτυχία της πολιτείας να ανταποκριθεί στην υποχρέωση διασφάλισης συνθηκών ασφάλειας για οποιονδήποτε διαβιοί στο ελληνικό έδαφος. Η ανθρωπιστική κρίση των συνόρων (τόσο στον Έβρο, όσο και στην Ηγουμενίτσα) βρίσκει τον αντικατοπτρισμό της στην ανθρωπιστική κρίση του κέντρου της πρωτεύουσας: η απουσία αντεγκληματικής πολιτικής καθιστά θύματα – αναλόγως του δράστη – ημεδαπούς και αλλοδαπούς (ή ημεδαπούς που διαθέτουν «χαρακτηριστικά» αλλοδαπού και αναγκάζονται να αποδείξουν την «ημεδαπότητα» ως προαπαιτούμενο για την ασφάλειά τους). Η ακραία αυτή κατάσταση όμως δεν μπορεί να αποτελέσει άλλοθι ή αιτία αποσιώπησης της εξάπλωσης της βίας σε πολλές περιοχές της περιφέρειας.

Η παρούσα κατάσταση, σοβαρότερη από κάθε άλλη στον παρελθόν, δεν αφήνει περιθώρια αποπροσανατολισμού και «διαπραγμάτευσης» της έννοιας της ασφάλειας σύμφωνα με κοντόφθαλμες ή μονόπλευρες αναλύσεις. Η πολιτεία οφείλει να διασφαλίσει για οποιονδήποτε διαβιοί επί ελληνικού εδάφους το δικαίωμα στη ζωή έναντι κάθε κρατικού, παρακρατικού ή άλλου εγκληματικού στοιχείου. Κατάφωρες παραλείψεις εκ μέρους της πολιτείας συνέθεσαν την αφόρητη καθημερινότητα των ανθρώπων που διαβιούν ή εργάζονται στις πληττόμενες περιοχές. Έναντι αυτών η πολιτεία υπέχει πολυεπίπεδη ευθύνη: η κουλτούρα της βίας επιδρά σε όλο το φάσμα της ιδιωτικής και κοινωνικής ζωής και εξέλιξης του καθενός, ενώ υπό τις παρούσες ακραίες συνθήκες, οδηγεί σχεδόν νομοτελειακά στην ανάπτυξη ξενοφοβικών αισθημάτων. Η απαξίωση των κρατικών θεσμών διά της απουσίας τους ή της ανοχής

εγκληματικών συμπεριφορών διαβρώνει το κράτος δικαίου και αποδυναμώνει τις δημοκρατικές αξίες.

Το κράτος που αποχωρεί υποκαθίσταται από οργανώσεις ή ομάδες με σκοπούς και δράση που αντίκεινται στο νόμο και εν τέλει στο δημοκρατικό πολίτευμα. Με αυτό τον τρόπο, βάλλονται βάνουσα η δικαιοκρατική ασφάλεια και η αξιοπρέπεια κάθε πολίτη. Τα πογκρόμ εναντίον αλλοδαπών, νομίμων ή παράτυπα διαμενόντων, στρέφονται εναντίον της δημοκρατικής κοινωνίας. Οι πολίτες μετατρέπονται σε θύτες και απεμπολούν τις αντιστάσεις τους έναντι της αυθαιρεσίας. Οι πρόσφατες πρακτικές, στενά συνυφασμένες με γνωστές από το παρελθόν τεχνικές του φασισμού, αφήνουν πλέον λίγες αμφιβολίες για την εδραίωση φασιστικών θυλάκων. Εξάλλου, η δημοσίευση συνεντεύξεων κατοίκων, όπου ομολογείται η αναζήτηση βοήθειας σε ακροδεξιές/νεοναζιστικές ομάδες ενόψει της προφανούς απουσίας του κράτους, επιβάλλει τη σοβαρή αντιμετώπιση του φαινομένου.

Η απουσία μιας δίκαιης μεταναστευτικής πολιτικής και ενός αποτελεσματικού συστήματος ασύλου συμβάλλουν αναμφίβολα στη σημερινή κρίση. Προκειμένου όμως να αποφύγουμε την υποβάθμιση των φαινομένων και να προσεγγίσουμε ψύχραιμα το ζήτημα, δεν πρέπει να εξετάσουμε τη ρατσιστική βία μόνο ως συνέπεια της ανθρωπιστικής κρίσης που συνδέεται με τη μεταναστευτική πολιτική. Ο ρατσισμός έγινε πιο ορατός στην περίοδο της μεγάλης κρίσης αλλά δεν γεννήθηκε από αυτή.

Το τελευταίο διάστημα ωστόσο επήλθε ρήξη με τους θεσμούς του επίσημου κράτους. Η απονομιμοποίηση των θεσμών αντιπροσώπευσης και η γενικευμένη αμφισβήτηση των κρατικών δομών να λειτουργήσουν προληπτικά και θεραπευτικά σε φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας αποτελούν προνομιακό πεδίο για την εξάπλωση της κοινωνικής δυσανεξίας και του φυλετικού μίσους. Ο *ρατσισμός της κρίσης* συνέβαλε καθοριστικά ώστε να ξεπεραστούν τα όρια της *ανεκτικότητας* και να περάσουν στην πράξη ή να αποδεχτούν ηθικά τη ρατσιστική βία στρώματα της κοινωνίας που μέχρι τώρα δεν μετείχαν στη διαδικασία του φαινομένου⁶. Αποτέλεσμα αυτού είναι ότι το «μεταναστευτικό» αντιμετωπίζεται μόνο ως πρόβλημα, συμπαρασύροντας μαζικά τη διαδικασία ένταξης των αλλοδαπών, την ανεκτικότητα της κοινωνίας και εν τέλει την προσηλωση στους δημοκρατικούς θεσμούς.

B. Εννοιολογική προσέγγιση: βία ή έγκλημα + ρατσιστικό κίνητρο

Δεν υπάρχει ένας κοινός νομικός ορισμός της ρατσιστικής βίας. Σύμφωνα με ένα ευρέως αποδεκτό ορισμό, ως ρατσιστική βία ορίζεται η εγκληματική πράξη εις βάρος θυμάτων, τα οποία

⁶ Etienne Balibar, « Racisme et crise », *Race, nation, classe. Les identités ambiguës*, La Découverte/Poche, 1988, σελ. 291-292.

επιλέγονται με βάση τη φυλή, την εθνική ή εθνοτική προέλευση, τη θρησκευτική ή πολιτισμική προέλευση, το χρώμα. Το θύμα δεν επιλέγεται ως άτομο, αλλά γιατί ανήκει ή συνάγεται ότι ανήκει σε μια ομάδα που μοιράζεται το στοχοποιούμενο χαρακτηριστικό⁷. Η ρατσιστική βία μπορεί να στρέφεται και κατά υλικών αγαθών, επειδή ανήκουν στην ομάδα ή το πρόσωπο που στοχοποιείται. Η ρατσιστική βία εκδηλώνεται και λεκτικά (λ.χ. απειλές, εκφοβισμός, εξύβριση).

Στο πλαίσιο του ΟΑΣΕ και κάποιων αλλοδαπών έννομων τάξεων, προτιμάται ο όρος «έγκλημα μίσους». Το έγκλημα μίσους θεωρείται ότι διευκολύνει την ποινική αντιμετώπιση, καθώς είναι πιο σαφής η σύνδεση του όρου με την αστυνομία και την ποινική δικαιοσύνη⁸. Πρόκειται για μια ευρύτερη προσέγγιση, σύμφωνα με την οποία περιλαμβάνεται στα κίνητρα η θρησκεία, το φύλο, ο σεξουαλικός προσανατολισμός ή η αναπηρία. Το έγκλημα μπορεί να είναι κάποιο από τα ήδη τιμωρούμενα από τον ποινικό κώδικα, όπως ανθρωποκτονία, επίθεση που προκαλεί βαριές σωματικές βλάβες, ληστεία ή κλοπή, βανδαλισμός περιουσίας (ή χώρου θρησκευτικής λατρείας).

Στις σύγχρονες κοινωνίες, το κίνητρο της βίας είναι συχνά ένα μείγμα μισαλλοδοξίας, άγνοιας, φόβου για το διαφορετικό, το «άλλο» που απορρέει από τον κοινωνικό αποκλεισμό διαφόρων ομάδων (μεταναστών, αλλά και ημεδαπών, όπως οι Ρομά, ή τα παιδιά των μεταναστών που έχουν την ιθαγένεια του κράτους στο οποίο διαβιούν), αλλά και από εθνικιστικές ιδεολογίες. Όλα τα διεθνή όργανα καταγράφουν και αξιολογούν τα περιστατικά επιθέσεων κατά θρησκευτικών χώρων ή χώρων που συνδέονται με ομάδες με ευάλωτα χαρακτηριστικά κατά τη μελέτη της κατάστασης σε μια συγκεκριμένη χώρα. Ειδικό πεδίο διερεύνησης για τα διεθνή όργανα άλλωστε είναι το ποδόσφαιρο ως χώρος όπου ευνοείται η ανάπτυξη και η διάδοση ξενοφοβικών και ρατσιστικών ιδεολογιών και πρακτικών.

Με εθνικιστικές ιδεολογίες συνδέεται συχνά η ρατσιστική βία που ασκείται από ομάδες ή συλλογικότητες, οι οποίες την αντιλαμβάνονται ως *αποστολή*. Η αποστολή αυτή συνίσταται στην «προστασία» μιας περιοχής από τους αλλοδαπούς, με σκοπό να διασφαλίσουν την «καθαρότητα» της σύνθεσης του πληθυσμού. Οι επιθέσεις σε αυτές τις περιπτώσεις είναι θεαματικές, ακολουθούν συγκεκριμένες μεθόδους, οι οποίες στοχεύουν στην επίδειξη της απόλυτης κυριαρχίας στην περιοχή. Η περίπτωση του Αγίου Παντελεήμονα και της πλατείας Αττικής εμπίπτουν σε αυτή την κατηγορία.

⁷ Συμβούλιο της Ευρώπης, *Combattre la violence raciste et xénophobe en Europe : études de cas*, 1997, σελ. 14. Βλ. επίσης, EUMC, *ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΗ ΒΙΑ ΣΕ 15 ΚΡΑΤΗ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΕΕ*, Συγκριτική επισκόπηση των συμπερασμάτων των Εκθέσεων των Εθνικών Φορέων Συνεργασίας του RAXEN 2001-2004, Συνοπτική έκθεση, 2005.

⁸ Βλ. και OSCE, *HATE CRIMES IN THE OSCE REGION – INCIDENTS AND RESPONSES*, ANNUAL REPORT FOR 2009, σελ. 13.

Τα συμβάντα στην πλατεία Βικτωρίας αποτελούν ένα είδος ρατσιστικής βίας – *αντίδρασης* στη δολοφονία του Μανώλη Καντάρη, η οποία παράλληλα έδωσε την ευκαιρία σε ομάδες με ρατσιστικά ιδεώδη και δράση να καταλάβουν περισσότερο χώρο στη δημόσια σφαίρα, επιδεικνύοντας τη δύναμή τους. Η εισβολή τους στην καθημερινή ζωή της περιοχής αποκτά άλλες προεκτάσεις καθώς πλέον επιτυγχάνεται δια της επικαιρότητας και μάλιστα σε εθνικό επίπεδο. Ένα σημείο της πόλης που συνδέθηκε με την αποτρόπαιη βία του κοινού ποινικού δικαίου επιχειρείται να αναγορευθεί σε τόπο με τεράστιο φορτίο ρατσιστικού μίσους, ένα συμβολικό συνοριακό φυλάκιο στην καρδιά της πόλης.

Ενώ πρόκειται για μια ακραία περίπτωση μαζικής ρατσιστικής βίας, αποτελεί ένδειξη της αριθμητικής δύναμης των ομάδων αυτών, οι οποίες δρουν καθημερινά σε μικρότερη κλίμακα, αλλά είναι έτοιμες ανά πάσα στιγμή να εκμεταλλευθούν οποιαδήποτε συγκυρία.

Γ. Τα διεθνή κείμενα και οι συστάσεις των διεθνών οργάνων

A) ΟΗΕ

Το άρθρο 4 της *Διεθνούς Σύμβασης του 1966 για την κατάργηση κάθε μορφής φυλετικών διακρίσεων* επιβάλλει στα κράτη την υποχρέωση να καθιστούν ποινικά κολάσιμη κάθε προπαγανδιστική ενέργεια, καθώς και τη συμμετοχή σε οργάνωση που βασίζεται σε ιδέες ή θεωρίες περί ανωτερότητας μιας φυλής ή ομάδας προσώπων ενός χρώματος ή εθνοτικής προέλευσης ή που προσπαθούν να δικαιολογήσουν ή να προάγουν το φυλετικό μίσος, κάθε μορφής διάκριση έως και πράξεις βίας. Στο άρθρο 5 *στοιχ. β)* προβλέπεται η υποχρέωση των κρατών να διασφαλίσουν το δικαίωμα προσωπικής ασφαλείας και προστασίας κατά της βιαιοπραγίας και σωματικής βλάβης εκ μέρους είτε κρατικών αξιωματούχων ή εκ μέρους παντός ατόμου, ομάδος ή ιδρύματος.

Στη *Διάσκεψη αναθεώρησης του Durban κατά του ρατσισμού (2009)*, επαναβεβαιώθηκε η σπουδαιότητα της ποινικοποίησης της διάδοσης ιδεών που βασίζονται στη φυλετική ανωτερότητα ή το μίσος, της προτροπής προς φυλετική διάκριση καθώς και κάθε πράξης βίας⁹.

Στις πλέον πρόσφατες συστάσεις της, η *Επιτροπή για την εξάλειψη των φυλετικών διακρίσεων (CERD)* διατυπώνει την ανησυχία της για την αποτελεσματική καταπολέμηση των φυλετικών διακρίσεων και των εγκλημάτων με ρατσιστικό κίνητρο και συνιστά στις ελληνικές αρχές να συμπεριλάβουν στην επόμενη έκθεση στατιστικά στοιχεία σχετικά με την εφαρμογή του Ν. 927/1979 (υποθέσεις, καταδίκες, ποινές και μέσα επανόρθωσης)¹⁰.

⁹ Durban Review Conference, Draft Outcome Document Rev 1, παρ. 12.

¹⁰ Έγγραφο CERD/C/GRC/CO/19, *Καταληκτικές παρατηρήσεις επί της ελληνικής έκθεσης*, παρ. 11 (28.8.2009).

Η Επιτροπή κατά των βασανιστηρίων (CAT) σύστησε στην Ελλάδα να εντείνει τις προσπάθειες μείωσης της κακομεταχείρισης από την αστυνομία ή άλλο δημόσιο λειτουργό, συμπεριλαμβανομένης της ρατσιστικής. Η Επιτροπή τόνισε ότι το κράτος πρέπει να διαμορφώσει τρόπους συλλογής στοιχείων και να παρακολουθεί τα περιστατικά ρατσιστικής βίας¹¹.

B) Συμβούλιο της Ευρώπης

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του ρατσισμού και της μισαλλοδοξίας (ECRI), στην τελευταία έκθεση για την Ελλάδα (2009), αφιερώνει ειδική θεματική ενότητα στο ζήτημα της ρατσιστικής βίας¹². Η ECRI σημειώνει την έλλειψη επίσημων δεδομένων για εγκλήματα με κίνητρο το ρατσισμό στην Ελλάδα και τη δυσκολία ανάλυσης της κατάστασης. Ωστόσο, συγκεκριμένα περιστατικά κατά Ρομά, Αλβανών, Πακιστανών, ατόμων που ζητούν άσυλο και μεταναστών, καθώς επίσης και αντισημιτικές ενέργειες που έχουν δημοσιοποιηθεί από τα μέσα ενημέρωσης και από την κοινωνία των πολιτών, σε συνδυασμό με καταγγελίες σχετικά με θεωρούμενη αδράνεια της αστυνομίας σε εγκλήματα με ρατσιστικό κίνητρο και προκατάληψη κατά των μεταναστών, αποτελούν για την ECRI σοβαρές ενδείξεις, οι οποίες την οδηγούν να επιστήσει την προσοχή των αρχών στην υπ' αριθμό 11 Σύσταση Γενικής Πολιτικής για την καταπολέμηση του ρατσισμού και των φυλετικών διακρίσεων στην αστυνόμευση¹³.

Στο κείμενο αυτό συνιστάται τα κράτη μέλη να καθιερώσουν και να εφαρμόσουν ένα σύστημα για την καταγραφή και την παρακολούθηση των ρατσιστικών περιστατικών και του βαθμού που παραπέμπονται στον εισαγγελέα και χαρακτηρίζονται τελικά ρατσιστικά αδικήματα. Η ECRI συνιστά επίσης στα κράτη μέλη να διασφαλίσουν ότι η αστυνομία ερευνά διεξοδικά τα ρατσιστικά αδικήματα, περιλαμβανομένης και της έρευνας για ρατσιστικά κίνητρα κοινών αδικημάτων και ότι ενθαρρύνουν τα θύματα και τους μάρτυρες των ρατσιστικών περιστατικών να τα αναφέρουν. Η ECRI αναφέρει με ευχαρίστηση τις πληροφορίες των ελληνικών αρχών ότι αυτή η Σύσταση Γενικής Πολιτικής έχει μεταφραστεί στα Ελληνικά και διανέμεται σε όλα τα αστυνομικά τμήματα. Οι αρχές έχουν ακόμη αναφέρει ότι το ίδιο συνέβη όσον αφορά την υπ' αριθμό 8 Σύσταση Γενικής Πολιτικής της ECRI (για την καταπολέμηση του ρατσισμού κατά την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας) και την υπ' αριθμό 9 (για την καταπολέμηση του αντισημιτισμού).

Υπό το πρίσμα του άρθρου 14 (απαγόρευση διακρίσεων) της *Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου* εξετάζονται οι ισχυρισμοί σχετικά την ύπαρξη ρατσιστικού κινήτρου

¹¹ Έγγραφο CAT/C/CR/33/2, *Καταληκτικές παρατηρήσεις επί της ελληνικής έκθεσης*, (10.12.2004), παρ. 6.

¹² Έγγραφο ECRI(2009)31, *Έκθεση για την Ελλάδα* (2009), παρ. 82-85.

¹³ Βλ. κατωτέρω.

για μια συγκεκριμένη συμπεριφορά που συνιστά παραβίαση ενός δικαιώματος που κατοχυρώνει η Σύμβαση. Το ΕΔΔΑ αποδίδει μεγάλη σημασία στην έμπρακτη καταπολέμηση της ρατσιστικής βίας. Για το δικαστήριο,

«η ρατσιστική βία αποτελεί ιδιαίτερη προσβολή στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια και λαμβάνοντας υπόψη τις επικίνδυνες συνέπειές της απαιτεί ειδική επαγρύπνηση και σθεναρή αντίδραση εκ μέρους των αρχών. Για αυτό το λόγο, οι αρχές πρέπει να καταφεύγουν σε όλα τα διαθέσιμα μέσα για να καταπολεμήσουν το ρατσισμό και τη ρατσιστική βία, ενδυναμώνοντας έτσι την αντίληψη της δημοκρατίας για μια κοινωνία, όπου η διαφορετικότητα δεν αποτελεί απειλή αλλά πλούτος¹⁴».

Το ΕΔΔΑ τονίζει ότι η όμοια μεταχείριση της βίας με ρατσιστικό κίνητρο με τις περιπτώσεις χωρίς στοιχεία ρατσισμού «θα σήμαινε ότι κλείνουμε τα μάτια στην ειδική φύση πράξεων ιδιαίτερος καταστρεπτικών για τα θεμελιώδη δικαιώματα¹⁵».

Εφαρμόζοντας στενό έλεγχο σύμφωνα με τις αρχές αυτές, το ΕΔΔΑ καταδίκασε την Ελλάδα στην υπόθεση *Πετροπούλου-Τσακίρη*, καθώς θεώρησε απαράδεκτο ότι όχι μόνο δεν έγινε καμία απόπειρα διερεύνησης από τις αρχές προκειμένου να ελέγξουν εάν η συμπεριφορά των αστυνομικών είχε στοιχεία εχθρικά έναντι των Ρομά, αλλά ότι επιπλέον ο Υπαρχηγός της αστυνομίας προέβη σε μεροληπτικές γενικές παρατηρήσεις σε σχέση με την προέλευση της προσφεύγουσας¹⁶. Στην υπόθεση *Μπέκος και Κουτρόπουλος*, το ΕΔΔΑ κατέληξε ότι οι ελληνικές αρχές δεν ανταποκρίθηκαν στην υποχρέωση που απορρέει από την απαγόρευση των διακρίσεων να λάβουν εύλογα μέτρα, ώστε να συλλέξουν και να συντηρήσουν τα αποδεικτικά στοιχεία, να μελετήσουν όλα τα διαθέσιμα μέσα που θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην αποκάλυψη της αλήθειας και να υιοθετήσουν αποφάσεις πλήρως αιτιολογημένες, αμερόληπτες και αντικειμενικές, χωρίς την παράλειψη γεγονότων που δημιουργούν αμφιβολίες σχετικά με μια πράξη βίας υποκινούμενη από ρατσιστικές αντιλήψεις¹⁷.

Γ) ΕΕ

Ζητήματα συναφή με την ποινική αντιμετώπιση της ρατσιστικής βίας ρυθμίζει η απόφαση-πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 28^{ης} Νοεμβρίου 2008 για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου¹⁸. Το 2005, το Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο των Φαινομένων Ρατσισμού και

¹⁴ ΕΔΔΑ (Ευρεία Σύνθεση), *Nachova κ.ά. κ. Βουλγαρίας*, απόφ. 6.7.2005, παρ. 145.

¹⁵ ΕΔΔΑ, *όπ. π.* παρ. 160, *Secic κ. Κροατίας*, απόφ. 31.5.2007, παρ. 67.

¹⁶ ΕΔΔΑ, *Πετροπούλου-Τσακίρη κ. Ελλάδας*, απόφ. 6.3.2008, παρ. 64.

¹⁷ ΕΔΔΑ, *Μπέκος και Κουτρόπουλος κ. Ελλάδας*, απόφ. 13.3.2006, παρ. 69 *επ.*

¹⁸ Βλ. πρόσφατες παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ επί του Σ/Ν του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για τη συμμόρφωση με τις διατάξεις της (Μάρτιος 2011).

Μισαλλοδοξίας εξέδωσε συγκριτικά αποτελέσματα για όλα τα τότε κράτη-μέλη σε σχέση με την αντιμετώπιση της ρατσιστικής βίας¹⁹. Η μελέτη κατέληξε ότι τουλάχιστον τη δεδομένη εκείνη περίοδο, η ελληνική νομοθεσία και οι μηχανισμοί παρακολούθησης των περιστατικών ρατσιστικής βίας, καθώς και η ποινική αντιμετώπισή τους ήταν αναποτελεσματικοί ή ανύπαρκτοι²⁰.

II. Ζητήματα νομοθετικής και δικαστικής αντιμετώπισης της ρατσιστικής βίας

Η νομοθεσία μπορεί να ρυθμίσει την ποινική αντιμετώπιση του ρατσιστικού εγκλήματος με ειδική ποινική διάταξη δηλαδή ως ιδιώνυμο αδίκημα, ως επιβαρυντική περίπτωση, ή με το συνδυασμό και των δύο.

A. Στοιχεία νομοθετικής προσέγγισης

1. Ιδιώνυμο αδίκημα

Στην περίπτωση της ειδικής ποινικής διάταξης, το ρατσιστικό κίνητρο περιλαμβάνεται στην αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος. Λίγες έννομες τάξεις έχουν επιλέξει αυτή την οδό. Λ.χ. στο Ηνωμένο Βασίλειο, προστέθηκαν διατάξεις που τιμωρούν αυστηρότερα τις ρατσιστικές (ή λόγω θρησκευτικών πεποιθήσεων του θύματος) επιθέσεις με βαριές σωματικές βλάβες²¹.

Η κύρωση του ρατσιστικού εγκλήματος ως ιδιώνυμου καθιστά το αδίκημα πιο ορατό και αποδοκιμάζει ρητά, οπότε και σαφέστερα το ρατσιστικό έγκλημα στα μάτια του θύματος και του κοινωνικού συνόλου. Επίσης, η ειδική διάταξη διευκολύνει τη συλλογή σχετικών στοιχείων και επομένως, την πρόληψη και την καταπολέμηση. Από την άλλη πλευρά, οι εισαγγελείς διστάζουν να καταφύγουν σε αυτές τις διατάξεις, γνωρίζοντας ότι είναι δυσκολότερη η απόδειξη του ρατσιστικού κινήτρου και επομένως η καταδίκη του κατηγορούμενου.

2. Το ρατσιστικό κίνητρο ως επιβαρυντική περίπτωση – άρθρο 79 παρ. 3 ΠΚ

Οι περισσότερες έννομες τάξεις έχουν επιλέξει ότι η τέλεση του αδικήματος με ρατσιστικό κίνητρο συνιστά επιβαρυντική περίπτωση και κατά την επιμέτρηση της ποινής

¹⁹ EUMC, *RACIST VIOLENCE IN 15 EU MEMBER STATES - A Comparative Overview of Findings from the RAXEN National Focal Points Reports 2001-2004*, April 2005.

²⁰ *Οπ. π.*, σελ. 88-89.

²¹ OSCE/ODIHR, *Hate Crime Laws. A Practical Guide*, 2009, σελ. 32-33.

συνεκτιμάται από το δικαστήριο. Το άρθρο 79 παρ. 3 ΠΚ ορίζει ότι η τέλεση της πράξης από μίσος εθνικό, φυλετικό, θρησκευτικό ή μίσος λόγω διαφορετικού γενετήσιου προσανατολισμού κατά του παθόντος συνιστά επιβαρυντική περίσταση²². Με άλλα λόγια, πρώτα πρέπει να αποδειχθεί η ενοχή του κατηγορούμενου για το βασικό αδίκημα για το οποίο δικάστηκε και στη συνέχεια το δικαστήριο κρίνει εάν πληρούνται οι προϋποθέσεις της επιβαρυντικής περιστασης. Ο ελληνικός ποινικός κώδικας έχει επιλέξει τη γενική επιβαρυντική περίσταση, η οποία δύναται να εφαρμοστεί στην επιμέτρηση της ποινής για όλα τα ποινικά αδικήματα²³. Σε άλλες νομοθεσίες, η επιβαρυντική περίσταση του ρατσιστικού κινήτρου προβλέπεται για ορισμένα μόνο αδικήματα.

Ο συνυπολογισμός του ρατσιστικού κινήτρου στην επιμέτρηση της ποινής είναι μια πιο ευέλικτη λύση, αλλά ενέχει κάποια μειονεκτήματα. Αν το δικαστήριο καταδικάσει τον κατηγορούμενο με τη μέγιστη ποινή για το αδίκημα, τότε το ρατσιστικό κίνητρο παραμένει αφανές και χωρίς καμία συμβολική ή αποτρεπτική αξία.

3. Το ρατσιστικό κίνητρο: μίσος, εχθροπάθεια ή διάκριση;

Τα ρατσιστικό κίνητρο μπορεί να αναλύεται στο νόμο ως μίσος ή άλλη συναφή έννοια. Στις περιπτώσεις που προβλέπεται ότι τιμωρείται όποιος από μίσος ή εχθροπάθεια τέλεσε το αδίκημα, πρέπει να αποδειχθεί ότι ο δράστης έδρασε όντως λόγω μίσους ή εχθρότητας. Οι πρόσφατες αντιδράσεις στην έννοια της εχθροπάθειας καταδεικνύουν την σπουδαιότητα της διατύπωσης του νόμου για το θύμα και το κοινωνικό σύνολο. Στην πράξη όμως φαίνεται ότι αυτό το μοντέλο προβληματίζει και τον εφαρμοστή του δικαίου. Η υποκειμενικότητα της έννοιας του μίσους και η υποχρέωση για το δικαστήριο να αποδείξει ότι ο κατηγορούμενος αισθανόταν μίσος κατά τη διάπραξη του αδικήματος μπορεί να είναι εξαιρετικά δύσκολη²⁴.

Απλούστερη είναι η εφαρμογή των διατάξεων, οι οποίες προβλέπουν ότι ο δράστης επιλέγει το θύμα λόγω ενός προστατευόμενου χαρακτηριστικού αλλά χωρίς να είναι απαραίτητη η απόδειξη μίσους εκ μέρους του. Έτσι, σε αυτή την περίπτωση εμπίπτει, για παράδειγμα, η επίθεση σε μετανάστη, επειδή ο δράστης θεωρεί ότι δεν θα την καταγγείλει ή ότι είναι λιγότερο πιθανό να την καταγγείλει. Στις υποθέσεις αυτές, ενώ πρέπει να αποδειχθεί η αιτιώδης συνάφεια μεταξύ του προστατευόμενου χαρακτηριστικού του θύματος και τη συμπεριφορά του κατηγορουμένου, δεν απαιτείται ο προσδιορισμός των συναισθημάτων του.

²² Το εδάφιο προστέθηκε με το άρθρο 23 παρ. 1 Ν. 3719/2008 (ΦΕΚ Α'241). Βλ. και τις παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ επί του πρόσφατου Σ/Ν, όπ. π.

²³ Βλ. την Σύσταση της γενικής πολιτικής υπ' αρ. 7 της ECRJ σχετικά με την εθνική νομοθεσία για την καταπολέμηση του ρατσισμού και των φυλετικών διακρίσεων, παρ. 18- 23.

²⁴ OSCE/ODIHR, *Hate Crime Laws. A Practical Guide*, 2009, σελ. 47.

- *Επομένως, η πολιτεία πρέπει να ελέγξει σε συνεργασία με τις ανακριτικές αρχές και τους δικαστές τις δυσκολίες απόδειξης του μίσους (ή της εχθροπάθειας) στην πράξη και να φροντίσει ώστε όλοι οι εμπλεκόμενοι στη διαδικασία να λάβουν την κατάλληλη ενημέρωση και εκπαίδευση για τη διευκόλυνση της απόδειξης.*

Τις δυσκολίες εφαρμογής της νομοθεσίας στην Ελλάδα σημείωσε η ECRI το 2009. Σύστησε συγκεκριμένα στις ελληνικές αρχές η αρχική και η συνεχής εκπαίδευση που παρέχεται σε δικαστές και εισαγγελείς να τονίζει τη νομοθεσία κατά του ρατσισμού γενικά και ιδιαίτερα τους νέους νόμους που προβλέπουν τα ρατσιστικά κίνητρα ενός εγκλήματος να θεωρούνται επιβαρυντικό στοιχείο για την επιβολή της ποινής²⁵.

Σύμφωνα με τους κανόνες που έχει διατυπώσει ο ΟΑΣΕ για τα ρατσιστικά εγκλήματα, η νομοθεσία για την καταπολέμηση της ρατσιστικής βίας πρέπει να έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά²⁶:

1. Πρέπει να αναγνωρίζει ως θύματα ανθρώπους και υλικά αγαθά.
2. Να εφαρμόζεται συμμετρικά για όλες τις πιθανές αιτίες.
3. Τα δικαστήρια πρέπει να έχουν την αρμοδιότητα να εξετάζουν τα αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με το κίνητρο.
4. Τα δικαστήρια πρέπει να αιτιολογούν την εφαρμογή ή τη μη εφαρμογή της επιβαρυντικής περίπτωσης.
5. Η πολιτεία πρέπει να εξετάσει το ενδεχόμενο συνδυασμού ειδικών διατάξεων ρατσιστικών εγκλημάτων και διατάξεων που καθιστούν το ρατσιστικό κίνητρο επιβαρυντική περίπτωση.
6. Πρέπει να αναφέρεται σε χαρακτηριστικά που είναι αμετάβλητα ή θεμελιώδη για την ταυτότητα του ατόμου.
7. Πρέπει να λαμβάνει υπόψη κοινωνικά και ιστορικά μοντέλα διακρίσεων.
8. Πρέπει να περιλαμβάνει τα χαρακτηριστικά που είναι ορατά ή εύκολα αναγνωρίσιμα από το δράστη.
9. Πρέπει να αποφεύγεται στην ποινική νομοθεσία η αόριστη ορολογία.
10. Πρέπει να αποφεύγεται η αναφορά σε μια ειδική συναισθηματική κατάσταση (βλ. μίσος).
11. Πρέπει να προστατεύει και ανθρώπους που συνδέονται με τα άτομα ή τις ομάδες που προστατεύονται κατά του ρατσισμού²⁷.

²⁵ ECRI, Έγγραφο CRI(2009)31, Έκθεση για την Ελλάδα (2009), παρ. 19.

²⁶ OSCE/ODIHR, *Hate Crime Laws. A Practical Guide*, 2009, σελ. 56-57.

²⁷ Για παράδειγμα, ρατσιστική πρέπει να χαρακτηριστεί η απόπειρα εμπρησμού των γραφείων της ΜΚΟ «Youth Against Racism», ή εναντίον της σομαλικής κοινότητας και του Φόρουμ προσφύγων.

12. Πρέπει να περιλαμβάνει τις περιπτώσεις, στις οποίες ο δράστης διέπραξε το έγκλημα έχοντας εσφαλμένη αντίληψη για την ταυτότητα του θύματος.

13. Πρέπει να λαμβάνει υπόψη τα πολλαπλά κίνητρα ενός δράστη.

Όπως προκύπτει από τον κατάλογο αυτόν, η πληρότητα και η σαφήνεια της νομοθεσίας είναι θεμελιώδους σημασίας για την καταπολέμηση της ρατσιστικής βίας. Η αποτελεσματικότητα της νομοθεσίας πρέπει ωστόσο να κριθεί σε συνάρτηση με την ουσιαστική δυνατότητα πρόσβασης –ιδίως των αλλοδαπών – στη δικαιοσύνη και την εφαρμογή της νομοθεσίας από τους δικαστές.

B. Η δικαστική αντιμετώπιση του ρατσιστικού εγκλήματος

Ο ρόλος της δικαιοσύνης στην καταπολέμηση της ρατσιστικής βίας δεν εξαντλείται στην σαφή απαξίωση που συνεπάγεται η επιβολή της ποινής που προβλέπει ο νόμος. Η στάση των δικαστών δύναται να ενθαρρύνει ή να αποτρέψει αναλόγως τα θύματα, αλλά και τους δικηγόρους, ως προς την καταγγελία του περιστατικού. Η αποδοκιμασία του ρατσιστικού εγκλήματος θα είναι αδύναμη και χωρίς αντίκτυπο στην κοινωνία, αν δεν συνοδεύεται από τη διασφάλιση αποτελεσματικής πρόσβασης στη δικαιοσύνη για τα θύματα ρατσιστικών εγκλημάτων και τεχνικής κατάρτισης των δικαστών.

1. Εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση των δικαστών

Στις κοινωνίες με θολή αντίληψη σχετικά με το ρατσιστικό έγκλημα, όπως η ελληνική, οι συμμετέχοντες στο δικαστικό γίγνεσθαι διατάζουν να διακινδυνεύσουν την αναζήτηση της ρατσιστικής πτυχής και τελικά επιλέγουν την κλασική προσέγγιση ενός εγκλήματος. Παρόλο που αυξήθηκαν οι καταδίκες βάσει του Ν. 927/1979 και διευρύνθηκε η ερμηνεία της αρχής της ίσης μεταχείρισης²⁸, δεν έχει ξεπεραστεί η αρχική αμηχανία που συνδέεται εκτός άλλων με το γεγονός ότι οι διατάξεις για την καταπολέμηση του ρατσισμού και της ρατσιστικής βίας είναι σχετικά πρόσφατες για την ελληνική κοινωνία.

Το μήνυμα της δικαιοσύνης προς τα θύματα πρέπει να είναι ότι οι δικαστές επαγρυπνούν και παρέχουν στα θύματα την προστασία που προβλέπει η νομοθεσία. Πέρα όμως της ατομικής περίπτωσης κάθε θύματος, η ανάλυση από το δικαστήριο της αναγνώρισης ή μη του ρατσιστικού

²⁸ Βλ. τη μελέτη του Καθ. Π. Στάγκου και του Λέκτορα Β. Κούτρη για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή «Comparative study on access to justice in gender equality and anti-discrimination law - National Report for Greece», σελ. 26-27.

κινήτρου φωτίζει πλευρές της εγκληματικότητας που διαφορετικά θα παρέμεναν ενδεχομένως αφανείς για την αντεγκληματική πολιτική.

Ιδιαίτερη βαρύτητα έχει επομένως η εκπαίδευση και η ευαισθητοποίηση των δικαστών, ώστε να αναπτύξουν το αντανεκλαστικό διερεύνησης του ρατσιστικού κινήτρου, ακόμα και όταν λείπει το αντίστοιχο ανακριτικό υλικό.

- *Προτείνεται η εισαγωγή ειδικού σεμιναρίου στην Εθνική Σχολή Δικαστών για την αντιμετώπιση του ρατσιστικού εγκλήματος κατά την αρχική κατάρτιση, καθώς και στο πλαίσιο της διαρκούς επιμόρφωσης των δικαστών.*

2. Πρόσβαση στη δικαιοσύνη

Η ΕΕΔΑ έχει τονίσει ότι η συνδρομή των θυμάτων από νομικά πρόσωπα και ενώσεις προσώπων διευκολύνει την πρόσβαση στη δικαιοσύνη αλλά και την απονομή της. Στη διεθνή πρακτική, τέτοιες διατάξεις έχουν βοηθήσει να αναδειχθούν ενώπιον εθνικών δικαστηρίων και διεθνών οργάνων υποθέσεις. Ωστόσο σημειώνεται ότι οι εισαγγελείς δεν πρέπει να επαναπαύονται και να απέχουν από την υποχρέωση να ασκούν αυτεπαγγέλτως ποινική δίωξη για ρατσιστικά εγκλήματα.

Η πρόσβαση στη δικαιοσύνη των θυμάτων ρατσιστικών εγκλημάτων συχνά ανακόπτεται από την οικονομική αδυναμία τους. Σύμφωνα με τη μελέτη του ΑΠΘ²⁹, οι δικηγόροι αποφεύγουν τις υποθέσεις ρατσιστικών συμπεριφορών, γιατί φοβούνται ότι δεν θα λάβουν την αμοιβή τους. Οι αδυναμίες του συστήματος παροχής νομικής βοήθειας έχουν σοβαρό αντίκτυπο στην καταγγελία των ρατσιστικών εγκλημάτων³⁰. Το κράτος οφείλει να διασφαλίσει στα θύματα ρατσιστικών εγκλημάτων την παροχή νομικής βοήθειας από δικηγόρους με σχετική γνώση και εμπειρία.

- *Προτείνεται η αναθεώρηση του συστήματος νομικής βοήθειας στα θύματα ρατσιστικών εγκλημάτων, ώστε να διευκολύνεται η πρόσβασή τους στη δικαιοσύνη.*

III. Αστυνομία και ρατσιστική βία

Η αντιμετώπιση της ρατσιστικής βίας από την αστυνομία αποτελεί, στην παρούσα φάση, το σημαντικότερο πεδίο δράσης. Τα ρατσιστικά περιστατικά σπανίως καταγγέλλονται στην

²⁹ Όπ. π. σελ. 25.

³⁰ Βλ. ΕΕΔΑ, «Παρατηρήσεις επί του σχεδίου ΠΔ «Τροποποίηση ΠΔ 90/2008», Έκθεση 2009, σελ. 52-53, «Γνωμοδότηση επί του νομοσχεδίου του Υπουργείου Δικαιοσύνης για την «Παροχή νομικής βοήθειας σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος», Έκθεση 2003, σελ. 181 επ.

αστυνομία. Σε αυτό συντελεί ιδιαίτερος η ατιμωρησία των αστυνομικών και το κλίμα ανοχής που καλλιεργείται έναντι των δραστών ρατσιστικής βίας.

A. Η ατιμωρησία

Η ρατσιστική βία στην Ελλάδα δεν θα αντιμετωπιστεί ποτέ αποτελεσματικά αν δεν αλλάξει ριζικά ο χειρισμός των περιστατικών από την αστυνομία.

Κατ'αρχήν, γενικότερα τα περιστατικά βίας, στα οποία εμπλέκονται αστυνομικοί, σπάνια διερευνούνται ή καταλήγουν σε δίκαιη τιμωρία. Η αστυνομία *ως θύτης* μένει ατιμώρητη, οπότε τα θύματα θεωρούν μάταιο να προβούν σε οποιαδήποτε καταγγελία ρατσιστικής βίας κατά αστυνομικού. Η αστυνομία *ως αμέτοχος παρατηρητής* ενώπιον επιθέσεων από ακροδεξιές οργανώσεις και ομάδες δεν ανταποκρίνεται στην υποχρέωση της να προστατεύσει τα θύματα ρατσιστικής βίας. Τέλος, η έλλειψη διερεύνησης επίμονων καταγγελιών για *υπόγειες διαδρομές και επαφές της αστυνομίας με δράστες ρατσιστικής βίας* ακυρώνει οποιαδήποτε άλλη προσπάθεια καταδίκης του φαινομένου.

Τα δημοσιεύματα σχετικά με την εμπλοκή της αστυνομίας, άμεση ή έμμεση διά της ανοχής, σε επιχειρήσεις ρατσιστικών ομάδων και η αποχή από οποιαδήποτε έρευνα σε βάθος με ορατά από όλη την κοινωνία αποτελέσματα, ισοδυναμούν με αποδοχή και επιδοκμασία εν τέλει των περιστατικών αυτών από την πολιτεία. Όπως σημειώνει ο ειδικός εισηγητής του ΟΗΕ για τα βασανιστήρια κατόπιν της επίσκεψης στην Ελλάδα, «η έλλειψη αποτελεσματικού μηχανισμού καταγγελιών, ανεξάρτητης διερεύνησης και παρακολούθησης, δημιουργεί ένα περιβάλλον αδυναμίας αντίδρασης για τα θύματα σωματικής βίας³¹».

Στην απαντητική επιστολή προς την ΕΕΔΑ σχετικά με τη διερεύνηση του ρατσιστικού κινήτρου³², το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη και η ΕΛΑΣ αναφέρουν ότι «από τις διενεργηθείσες διοικητικές εξετάσεις, μετά από την έκδοση της 4803/22/210-και από 26-6-2006 εγκυκλίου δ/γής, που αφορούν αντιδεοντολογική συμπεριφορά αστυνομικών σε βάρος μεταναστών ή άλλων ατόμων που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, δεν έχει βεβαιωθεί περιστατικό με ρατσιστικό κίνητρο». Η στάση της ηγεσίας της ΕΛΑΣ είναι καθοριστική για την στάση των αστυνομικών. Όταν η ηγεσία επιδεικνύει όντως μηδενική ανοχή έναντι των περιστατικών βίας και επιδιώκει την ουσιαστική ενημέρωση των υπηρεσιών για τις συστάσεις διεθνών οργάνων, παρατηρείται ότι μειώνονται τα περιστατικά με δράστη αστυνομικό³³.

³¹ A/HRC/16/52/Add.4, Report submitted by the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Manfred Nowak - Mission to Greece (4.3.2011).

³² Αριθ. Πρωτ. : 7100/18/19-α' (25.2.2011).

³³ Ο διευθυντής του ινστιτούτου i-Red, κ. Μ. Παύλου, θεωρεί ότι όντως λειτούργησε θετικά η εξέταση κατά αστυνομικού με ερώτημα απόταξης λόγω ρατσιστικής βίας και η διαβίβαση σε όλες τις υπηρεσίες υπό τη μορφή εντολής των Γενικών αρχών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την πρόληψη των Βασανιστηρίων και της

Β. Υποχρέωση διερεύνησης ρατσιστικού κινήτρου

Η διερεύνηση ρατσιστικού κινήτρου δεν πρέπει να επαφίεται στη βούληση των αστυνομικών οργάνων, αλλά να αποτελεί υποχρέωση και μέρος της βασικής εκπαίδευσης των αστυνομικών. Οι αστυνομικοί και τα ανακριτικά όργανα πρέπει να συμπεριλαμβάνουν στην καθιερωμένη διαδικασία τις ενέργειες που θα βοηθήσουν να θεμελιωθεί το ρατσιστικό κίνητρο.

Το 2006 εκδόθηκε εγκύκλιος διαταγή του Αρχηγού της Ελληνικής Αστυνομίας με θέμα: «Η αντιμετώπιση του ρατσισμού, της ξеноφοβίας, της μισαλλοδοξίας και της μη ανεκτικότητας, κατά την αστυνομική δράση³⁴». Η εγκύκλιος αυτή προσδιόρισε τις περιπτώσεις στις οποίες διερευνάται υποχρεωτικά το ρατσιστικό κίνητρο: α) όταν το ομολογούν οι φερόμενοι ως δράστες, β) όταν το επικαλούνται οι παθόντες και οι μάρτυρες ενός εγκλήματος, γ) όταν υπάρχουν ενδείξεις με βάση στοιχεία αποδεκτά από τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, δ) όταν οι φερόμενοι ως δράστες και τα θύματα του εγκλήματος αυτοπροσδιορίζονται ή ανήκουν σε διαφορετικές φυλετικές, θρησκευτικές και κοινωνικές ομάδες. Επιπλέον, καθιερώθηκε υποχρέωση των Αξιωματικών για διερεύνηση τυχόν ρατσιστικού κινήτρου στα πλαίσια της πειθαρχικής διερεύνησης υποθέσεων που αφορούν αντιδεοντολογική συμπεριφορά αστυνομικών σε βάρος ατόμων, που ανήκουν σε ευάλωτες εθνοτικές, θρησκευτικές ή κοινωνικές ομάδες ή είναι αλλοδαποί. Στην περίπτωση αυτή στα πορίσματα των διοικητικών εξετάσεων και ερευνών θα πρέπει να μνημονεύεται αν διερευνήθηκε η ύπαρξη τυχόν ρατσιστικού κινήτρου στη συμπεριφορά των ελεγχόμενων αστυνομικών.

Σύμφωνα με τη σχετική *Σύσταση γενικής πολιτικής της ECRI αριθ. 11*, ρατσιστικό περιστατικό πρέπει να θεωρείται «οποιοδήποτε γίνεται αντιληπτό ως ρατσιστικό από το θύμα ή οποιαδήποτε άλλο άτομο³⁵». Οι περιπτώσεις που ορίζονται στην εγκύκλιο ως δεσμευτικές είναι επομένως ικανοποιητικές. Ωστόσο για την ενίσχυση του κανονιστικού τους χαρακτήρα και την αντίληψή τους ως υποχρεωτικών από τους αστυνομικούς θα ήταν σκόπιμο να εισαχθούν στον Κώδικα Δεοντολογίας του Αστυνομικού.

Περιπτώσεις, όπου εμπλέκονται άνθρωποι που συνεργάζονται με ΜΚΟ και κοινότητες, στις οποίες καταγγέλλεται έλλειψη συντονισμού και μεγάλη καθυστέρηση στη διερεύνηση της υπόθεσης, είναι απαράδεκτες και εκθέτουν την αστυνομία.

Απάνθρωπη ή Ταπεινωτική Μεταχείριση ή Τιμωρίας (C.P.T.) του Συμβουλίου της Ευρώπης, ώστε να μην έχει καταγραφεί περιστατικό κατά το πρώτο εξάμηνο 2010.

³⁴ Εγκύκλιος 7100/4/3 (24.5.2006).

³⁵ ECRI, Σύσταση γενικής πολιτικής της ECRI αριθ. 11, *Combating racism and racial discrimination in policing* (29.6.2007).

- *Προτείνεται η ενσωμάτωση των κριτηρίων διερεύνησης ρατσιστικού κινήτρου της εγκυκλίου 7100/4/3 (24.5.2006) στον Κώδικα Δεοντολογίας του Αστυνομικού.*
- *Προτείνεται η εισαγωγή ερώτησης σχετικά με την ύπαρξη ρατσιστικού κινήτρου.*
- *Προτείνεται να προβλεφθεί ειδική διαδικασία στο πλαίσιο των εσωτερικών υποθέσεων για την εξέταση ρατσιστικών περιστατικών από την αστυνομία.*

Γ. Υποχρέωση καταγραφής ρατσιστικών περιστατικών

Η καταγραφή των ρατσιστικών περιστατικών από την αστυνομία, ανεξαρτήτως αν τελικά ασκείται δίωξη για αυτά, λειτουργεί θετικά σε πολλά επίπεδα. Ο αστυνομικός κατανοεί και εξοικειώνεται με τέτοιου τύπου εγκλήματα, όταν είναι υποχρεωμένος να απαντήσει σε σχετικές ερωτήσεις προκειμένου να καταγράψει το περιστατικό. Η αναφορά του περιστατικού διαφέρει σημαντικά, καθώς ο αστυνομικός εκθέτει τα συμβάντα, χωρίς να μπορεί να αποφύγει την υποκειμενικότητα της έκθεσης. Αν ο αστυνομικός γνωρίζει ότι έχει την υποχρέωση να καταγράψει τα ρατσιστικά περιστατικά σύμφωνα με συγκεκριμένους κανόνες, θα αποκτήσει την συνήθεια να τα αντιμετωπίζει όπως επιβάλλουν οι κανόνες.

Επιπλέον, είναι σημαντικό για την γενική πολιτική διαχείρισης των ρατσιστικών εγκλημάτων να γνωρίζει η πολιτεία πόσα από τα καταγεγραμμένα περιστατικά καταλήγουν να χαρακτηριστούν ρατσιστικά εγκλήματα από τις εισαγγελικές αρχές. Ο συσχετισμός των στοιχείων αυτών μπορεί να φανερώσει κενά στο κανονιστικό πλαίσιο ή στην πρακτική των αστυνομικών οργάνων ή των εισαγγελικών αρχών, καθώς και να συμβάλλει στην παρακολούθηση της εγκληματικότητας.

- *Προτείνεται η υποχρεωτική καταγραφή των ρατσιστικών περιστατικών από την αστυνομία βάσει ειδικής φόρμας, η οποία θα περιλαμβάνει στοιχεία για τους εμπλεκόμενους και τη φύση του περιστατικού.*
- *Προτείνεται η ανάθεση σε ένα συγκεκριμένο άτομο σε κάθε αστυνομικό τμήμα της φροντίδας του αρχείου και της επικοινωνίας με όλους τους αρμόδιους φορείς.*

Δ. Υποστήριξη θυμάτων και μαρτύρων – συνεργασία με ΜΚΟ

Η υποστήριξη των θυμάτων και των μαρτύρων από την αστυνομία θα μπορούσε να ανατρέψει εξ ολοκλήρου την απροθυμία των θυμάτων και των μαρτύρων να καταγγείλουν το περιστατικό. Είναι γνωστό ότι τα αστυνομικά τμήματα υποστελεχώνονται και ότι δεν διαθέτουν ψυχολογικές υπηρεσίες. Η συνεργασία με ΜΚΟ, έστω σε ένα αρχικό στάδιο, για την παροχή

ψυχολογικής υποστήριξης, όμως, θα δημιουργούσε στο θύμα την απαραίτητη εμπιστοσύνη ώστε να καταγγείλει το έγκλημα.

Ελλείπει πάντως της δυνατότητας συνεργασίας με ειδικούς ψυχολόγους, οι αστυνομικοί πρέπει να εκπαιδευτούν ώστε να είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν το φόβο και τη δυσπιστία θυμάτων και μαρτύρων.

- *Προτείνεται η συνεργασία της αστυνομίας με ΜΚΟ για την ψυχολογική υποστήριξη θυμάτων και μαρτύρων ρατσιστικών περιστατικών, καθώς και η εκπαίδευσή τους, ώστε να ανταποκρίνονται στην ανάγκη ενθάρρυνσης των προσώπων αυτών.*

Η αστυνομία οφείλει να επιδιώξει την σταθερή συνεργασία με ειδικούς φορείς, όπως η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες και ΜΚΟ, οι οποίες είτε λόγω σκοπού, έρχονται σε επαφή με θύματα, όπως αυτές που παρέχουν πρωτοβάθμια ιατρική περίθαλψη, είτε λόγω ειδικής δράσης, όπως αυτές κατά των διακρίσεων, γνωρίζουν σε βάθος τις ευάλωτες ομάδες³⁶. Η αστυνομία οφείλει επίσης να αναπτύξει τέτοιες συμμαχίες με τις κοινότητες των μεταναστών και των προσφύγων, οι οποίες έχουν αποδείξει την αντιπροσωπευτικότητά τους και την εγγύτητα στις ευάλωτες ομάδες.

- *Προτείνεται η σταθερή συνεργασία με ειδικούς φορείς, ΜΚΟ και κοινότητες, οι οποίες έρχονται σε επαφή με τα θύματα.*

Ε. Εκπαίδευση των αστυνομικών και σύσταση ειδικής ομάδας

Το ζήτημα της εκπαίδευσης των αστυνομικών έχει απασχολήσει επανειλημμένα την ΕΕΔΑ και άλλους φορείς. Η εισαγωγή της προβληματικής του ρατσιστικού εγκλήματος και οι μέθοδοι αντιμετώπισης στην γενική εκπαίδευση των αστυνομικών, θα βοηθούσε αναντίρρητα να αντιληφθούν ότι αποδίδεται σημασία στην καταπολέμησή του.

- *Προτείνεται η καθιέρωση ειδικών οδηγιών επί των διαδικασιών που πρέπει να ακολουθεί ο αστυνομικός στα επιμέρους στάδια της διαδικασίας διερεύνησης του εγκλήματος.*

Θεωρώντας ωστόσο ότι χρειάζεται εξειδικευμένη εκπαίδευση, ιδίως σε περιπτώσεις μεγάλης έντασης, η ΕΕΔΑ υιοθετεί την πρόταση για τη δημιουργία ειδικής ομάδας. Η ειδική ομάδα θα μπορούσε να δράσει πιλοτικά στις περιοχές του κέντρου και της περιφέρειας όπου

³⁶ Το ζήτημα της ρατσιστικής βίας έχει απασχολήσει και την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, καθώς οι αιτούντες άσυλο και οι αναγνωρισμένοι πρόσφυγες αποτελούν σταθερά πιθανά θύματα. Βλ. UNCHR, *Combating racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance through a strategic approach*, 2009.

εντοπίζεται η μεγαλύτερη ένταση³⁷. Η επιλογή των ανθρώπων που θα συμμετέχουν στις ειδικές ομάδες αντιμετώπισης της ρατσιστικής βίας πρέπει να γίνει με αυστηρότητα ώστε να συμπεριληφθούν άτομα, τα οποία αντιλαμβάνονται τον επαγγελματισμό που απαιτείται.

- *Προτείνεται η δημιουργία ειδικής ομάδας αστυνομικών κατά της ρατσιστικής βίας, για να δραστηριοποιηθεί στις πλέον ευάλωτες περιοχές.*
- *Προτείνεται να εκπονηθεί ειδικό επιχειρησιακό σχέδιο αντιμετώπισης της κρίσης σε στενή συνεργασία με τους αστυνομικούς διευθυντές των περιοχών αυτών, οι οποίοι σε τακτά χρονικά διαστήματα θα λογοδοτούν στην πολιτική ηγεσία.*
- *Προτείνεται η δημιουργία ενός θεσμού διαμεσολάβησης με τη συμμετοχή κατοίκων, ΜΚΟ και εκπροσώπων των δήμων και της αστυνομίας.*

III. Η καταγραφή των ρατσιστικών εγκλημάτων

A. Επίσημοι και ανεπίσημοι φορείς καταγραφής

Ο σχεδιασμός και η πραγματοποίηση μιας αποτελεσματικής πολιτικής κατά της ρατσιστικής βίας είναι σχεδόν αδύνατοι χωρίς τη δημιουργία και τη συστηματική τήρηση ενός συστήματος συλλογής στοιχείων. Στα κράτη με ελλιπή συστήματα, θεωρείται βέβαιο ότι τα περιστατικά που γίνονται γνωστά είναι λιγότερα από αυτά που συμβαίνουν στην πραγματικότητα.

Ο ΟΑΣΕ και το Γραφείο Δημοκρατικών Θεσμών και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, στην προσπάθειά τους να εντείνουν την καταπολέμηση των ρατσιστικών εγκλημάτων, προετοιμάζουν μια ετήσια έκθεση, στην οποία δημοσιεύονται στοιχεία, όπως τα έχουν συλλέξει τα κράτη. Είναι χαρακτηριστικό ότι στην έκθεση του 2009 καταγράφονται μόνο δύο υποθέσεις από την αστυνομία, δύο υποθέσεις στις οποίες ασκήθηκε ποινική δίωξη και καμία καταδίκη³⁸. Το Υπουργείο Δικαιοσύνης είναι αρμόδιο για την συλλογή των στοιχείων και όπως προκύπτει από τον εν λόγω πίνακα, καταγράφονται όσες υποθέσεις φθάνουν στην εισαγγελία και χαρακτηρίζονται ως ρατσιστικές.

Στην Ελλάδα, όμως, υπάρχει μεγάλη διάσταση μεταξύ των ανεπίσημων συστημάτων καταγραφής, δηλαδή τις ΜΚΟ που με δική τους πρωτοβουλία καταγράφουν τα ρατσιστικά περιστατικά και τα δημοσιεύματα του Τύπου. Όπως ανέφεραν οι ΜΚΟ που συμμετείχαν στη διαβούλευση με την ΕΕΔΑ, τα θύματα, κυρίως πλέον ασιατικής καταγωγής ή/και μουσουλμάνοι,

³⁷ EUMC, *Policing Racist Crime and Violence: A Comparative Analysis*, 2005, σελ. 47.

³⁸ OSCE, *HATE CRIMES IN THE OSCE REGION – INCIDENTS AND RESPONSES*, ANNUAL REPORT FOR 2009, σελ. 104. Τα πρώτα στοιχεία εμφανίζονται το 2008 για την Ελλάδα (1 υπόθεση για το έτος 2008).

καταφεύγουν σε αυτές για την παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, αλλά δεν καταγγέλλουν το περιστατικό στην αστυνομία³⁹. Για το έτος 2010, η ΜΚΟ PRAKSIS περιέθαλψε 206 άτομα με κακώσεις⁴⁰.

Είναι, επομένως, προφανές ότι η καταγραφή στοιχείων βάσει της άσκησης ποινικής δίωξης δεν αποτυπώνει το εύρος του φαινομένου. Η συλλογή στοιχείων συνιστά ακόμα ένα πεδίο, στο οποίο η πολιτεία πρέπει να αναπτύξει συνεργασία με τις ΜΚΟ και όσους συλλέγουν αξιόπιστα στοιχεία. Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να αναπτυχτεί ένα σοβαρό και αξιόπιστο μοντέλο συλλογής και επεξεργασίας στοιχείων, το οποίο μπορεί να αναλάβει το Υπουργείο Δικαιοσύνης, όπως και σήμερα, ως κεντρικός κρατικός φορέας. Διευκρινίζεται ότι αυτό το σύστημα καταγραφής θα διαφέρει από εκείνο της αστυνομίας. Εκτός των ΜΚΟ, σύνδεση του συστήματος καταγραφής πρέπει να γίνει με τα νοσοκομεία και τους ιατρικούς συλλόγους, προκειμένου να καταγράφονται περιστατικά που περιθάλπονται και εμφανίζουν στοιχεία ρατσιστικής βίας. Αυτό βεβαίως προϋποθέτει την ενημέρωση των ιατρών και των κοινωνικών υπηρεσιών των νοσοκομείων.

- *Προτείνεται η δημιουργία ενός ενιαίου ειδικού συστήματος καταγραφής ρατσιστικών εγκλημάτων, το οποίο θα διαχειρίζεται το Υπουργείο Δικαιοσύνης. Το σύστημα αυτό θα συνδέει τα στοιχεία των ΜΚΟ, των νοσοκομείων και άλλων κατάλληλων φορέων.*

B. Χαρακτηριστικά του συστήματος καταγραφής στοιχείων

Η τυποποίηση των στοιχείων που θα καταγράφονται σε ένα ενιαίο σύστημα είναι το πρώτο βήμα προς την αποτελεσματική παρακολούθηση της εξέλιξης της ρατσιστικής βίας. Τα αποσπασματικά στοιχεία που αναφέρουν ένα αριθμό χωρίς περαιτέρω ανάλυση δεν αξιοποιούνται επιτυχώς. Όπως τονίζεται στην έρευνα της ΕΕ για τη ρατσιστική βία, στα κράτη μέλη που διαθέτουν άρτιους μηχανισμούς δεδομένων, συνήθως λαμβάνονται προοδευτικές πρωτοβουλίες για την καταπολέμηση του προβλήματος και για τη συνδρομή προς τα θύματα⁴¹.

Στην Ελλάδα, πολλά θύματα είναι αλλοδαποί παράτυπα εισερχόμενοι και διαμένοντες και γι' αυτό το λόγο δεν καταφεύγουν στις αρχές, για να καταγγείλουν τη βία. Αυτή η πραγματικότητα έχει δύο επιπτώσεις σημαντικές: την έλλειψη στοιχείων, όπως ήδη αναφέρθηκε και την ισοπεδωτική αντιμετώπιση όλων των αλλοδαπών ενδεχομένως και από τις αρχές. Οι αιτίες έξαρσης του φαινομένου πρέπει ασφαλώς να μελετηθούν, αλλά η διαπίστωση ότι ενώ

³⁹ Βλ. το σύστημα καταγραφής που έχει αναπτύξει το ινστιτούτο i-Red στην ιστοσελίδα του. Επίσης, οι Γιατροί του Κόσμου καταγγέλλουν ότι δέχονται μεγάλο ποσοστό τραυματισμένων ανθρώπων.

⁴⁰ 45 από το Αφγανιστάν, 59 από το Μπαγκλαντές, 11 από τη Νιγηρία, 14 από την Ερυθραία, 34 από τη Σομαλία, 6 από την Αιθιοπία, 6 από το Ιράν, 7 από το Πακιστάν, 24 από άλλες χώρες.

⁴¹ EUMC, *ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΗ ΒΙΑ ΣΕ 15 ΚΡΑΤΗ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΕΕ*, Συγκριτική επισκόπηση των συμπερασμάτων των Εκθέσεων των Εθνικών Φορέων Συνεργασίας του RAXEN 2001-2004, Συνοπτική έκθεση, 2005, σελ. 18.

αυξάνονται οι επιθέσεις με ρατσιστικό κίνητρο, ο χαμηλός αριθμός καταγγελιών και καταγραφών, δεν μπορεί παρά να συνδέεται και με την αξιοπιστία του συστήματος καταγραφής.

➤ Προτείνεται το σύστημα καταγραφής να περιλαμβάνει τουλάχιστον τα ακόλουθα στοιχεία, υπό την προϋπόθεση να διαφυλάσσεται η ανωνυμία του θύματος:

α) εθνική προέλευση, φύλο, ηλικία θύματος και δράστη

β) θρησκεία θύματος και δράστη

γ) τύπος εγκληματικής πράξης

δ) τόπος εγκληματικής πράξης

ε) εάν το θύμα έχει εμπλακεί στο παρελθόν σε περιστατικό ρατσιστικής βίας

στ) εάν ο δράστης έχει εμπλακεί στο παρελθόν σε περιστατικό ρατσιστικής βίας

IV. Επιγραμματική αποτύπωση των προτάσεων της ΕΕΔΑ

Νομοθεσία και δικαιοσύνη

➤ Στη νομοθεσία πρέπει να αποφεύγονται οι αόριστες έννοιες.

➤ Τα δικαστήρια πρέπει να εξετάζουν τα αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με το κίνητρο.

➤ Τα δικαστήρια πρέπει να αιτιολογούν την εφαρμογή ή τη μη εφαρμογή της επιβαρυντικής περίπτωσης του άρθρου 79 παρ. 3 ΠΚ σχετικά με το ρατσιστικό κίνητρο.

➤ Προτείνεται η εισαγωγή ειδικού σεμιναρίου στην Εθνική Σχολή Δικαστών για την αντιμετώπιση του ρατσιστικού εγκλήματος κατά την αρχική κατάρτιση, καθώς και στο πλαίσιο της διαρκούς επιμόρφωσης των δικαστών.

➤ Προτείνεται η αναθεώρηση του συστήματος νομικής βοήθειας στα θύματα ρατσιστικών εγκλημάτων, ώστε να διευκολύνεται η πρόσβασή τους στη δικαιοσύνη.

Αστυνομία

➤ Προτείνεται η ενσωμάτωση των κριτηρίων διερεύνησης ρατσιστικού κινήτρου της εγκυκλίου 7100/4/3 (24.5.2006) στον Κώδικα Δεοντολογίας του Αστυνομικού.

➤ Προτείνεται η εισαγωγή ερώτησης σχετικά με την ύπαρξη ρατσιστικού κινήτρου.

➤ Προτείνεται να προβλεφθεί ειδική διαδικασία στο πλαίσιο των εσωτερικών υποθέσεων για την εξέταση ρατσιστικών περιστατικών από την αστυνομία.

➤ Προτείνεται η υποχρεωτική καταγραφή των ρατσιστικών περιστατικών από την αστυνομία βάσει ειδικής φόρμας, η οποία θα περιλαμβάνει στοιχεία για τους εμπλεκόμενους και τη φύση του περιστατικού.

- Προτείνεται η ανάθεση σε ένα συγκεκριμένο άτομο σε κάθε αστυνομικό τμήμα της φροντίδας του αρχείου και της επικοινωνίας με όλους τους αρμόδιους φορείς.
- Προτείνεται η συνεργασία της αστυνομίας με ΜΚΟ για την ψυχολογική υποστήριξη θυμάτων και μαρτύρων ρατσιστικών περιστατικών, καθώς και η εκπαίδευσή τους, ώστε να ανταποκρίνονται στην ανάγκη ενθάρρυνσης των προσώπων αυτών.
 - Προτείνεται η σταθερή συνεργασία με ΜΚΟ και κοινότητες, οι οποίες έρχονται σε επαφή με τα θύματα.
 - Προτείνεται η καθιέρωση ειδικών οδηγιών επί των διαδικασιών που πρέπει να ακολουθεί ο αστυνομικός στα επιμέρους στάδια της διαδικασίας διερεύνησης ρατσιστικού εγκλήματος.
 - Προτείνεται η δημιουργία ειδικής ομάδας αστυνομικών κατά της ρατσιστικής βίας, για να δραστηριοποιηθεί στις πλέον ευάλωτες περιοχές.
 - Προτείνεται να εκπονηθεί ειδικό επιχειρησιακό σχέδιο αντιμετώπισης της κρίσης σε στενή συνεργασία με τους αστυνομικούς διευθυντές των περιοχών αυτών, οι οποίοι θα λογοδοτούν στην πολιτική ηγεσία.
 - Προτείνεται η δημιουργία ενός θεσμού διαμεσολάβησης με τη συμμετοχή κατοίκων, ΜΚΟ και εκπροσώπων των δήμων και της αστυνομίας.

Καταγραφή των ρατσιστικών εγκλημάτων

- Προτείνεται η δημιουργία ενός ενιαίου ειδικού συστήματος καταγραφής ρατσιστικών εγκλημάτων, το οποίο θα διαχειρίζεται το Υπουργείο Δικαιοσύνης. Το σύστημα αυτό θα συνδέει τα στοιχεία των ΜΚΟ, των νοσοκομείων και άλλων κατάλληλων φορέων.
- Προτείνεται το σύστημα καταγραφής να περιλαμβάνει τουλάχιστον τα ακόλουθα στοιχεία, υπό την προϋπόθεση να διαφυλάσσεται η ανωνυμία του θύματος:
 - α) εθνική προέλευση, φύλο, ηλικία θύματος και δράστη
 - β) θρησκεία θύματος και δράστη
 - γ) τύπος εγκληματικής πράξης
 - δ) τόπος εγκληματικής πράξης
 - ε) εάν το θύμα έχει εμπλακεί στο παρελθόν σε περιστατικό ρατσιστικής βίας
 - στ) εάν ο δράστης έχει εμπλακεί στο παρελθόν σε περιστατικό ρατσιστικής βίας.

Αθήνα, 19 Μαΐου 2011

I. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	σελ.27
II. Οι προκλήσεις της δράσης των εξτρεμιστικών ομάδων	σελ.28
<i>A. Η δημόσια προτροπή στις φυλετικές διακρίσεις και η στρατολόγηση ανηλίκων</i>	σελ.28
<i>B. Οι δημόσιες πρακτικές εκφοβισμού και συστηματοποίησης της βίας έναντι θυμάτων και υπερασπιστών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων</i>	σελ.30
Γ. Εξτρεμιστικές ομάδες και ελευθερίες ένωσης, συνάθροισης και έκφρασης	σελ.33
<i>1. Τα διεθνή και ευρωπαϊκά κείμενα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων</i>	σελ.33
<i>2. Η ερμηνεία των διατάξεων από τα αρμόδια όργανα</i>	σελ.34
III. Η επίδραση των ρατσιστικών ιδεολογιών στη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος – ρατσισμός και δημόσιος πολιτικός λόγος	σελ.38
IV. Ρατσιστική βία στον αθλητισμό, ιδίως στο ποδόσφαιρο	σελ.42
V. Επιγραμματική παράθεση των προτάσεων της ΕΕΔΑ	σελ.45

I. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) θεωρεί τη δράση των εξτρεμιστικών ομάδων σημαντική απειλή για τα ανθρώπινα δικαιώματα και την κοινωνική συνοχή. Η διάδοση των ρατσιστικών ιδεολογιών από αυτές τις ομάδες ευνοείται απολύτως σε συνθήκες αναποτελεσματικής πολιτικής ή ανικανότητας αντιμετώπισης των σύγχρονων οξέων οικονομικο-κοινωνικών προβλημάτων από τα δημοκρατικά πολιτικά κόμματα ή άλλες κινήσεις, πολλώ δε μάλλον στις συνθήκες της παρούσας πολύπλοκης οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής κρίσης. Η ανεργία και η γενική ανασφάλεια αποδίδονται με υπεραπλουστευτικά επιχειρήματα σε ευάλωτες ομάδες, όπως οι μετανάστες, οι αιτούντες άσυλο, οι πρόσφυγες. Οι ευάλωτες ομάδες κατηγορούνται ως κύριοι υπεύθυνοι και πρωταρχική πηγή όλων των καθημερινών δεινών, της ανασφάλειας και της υπαρξιακής αγωνίας. Μετατρέπονται με αυτό τον τρόπο σε μια «χειροπιαστή» απειλή της κοινωνικής συνοχής, της εθνικής ταυτότητας ή της ασφάλειας και συνιστούν ένα εχθρό «στα μέτρα» του μέσου ανθρώπου.

Το ζήτημα των εξτρεμιστικών ομάδων αποτελεί σημαντική παράμετρο της καταπολέμησης της ρατσιστικής βίας⁴². Η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ καταδίκασε νεοναζιστικές και ρατσιστικές πρακτικές εξτρεμιστικών ομάδων, οι οποίες συμβάλλουν στην πυροδότηση του ρατσισμού και των ρατσιστικών διακρίσεων, της ξеноφοβίας και της μισαλλοδοξίας⁴³. Στις πρακτικές αυτές συγκαταλέγονται βίαια περιστατικά με ρατσιστικό κίνητρο στα οποία εμπλέκονται νεοναζιστικές ομάδες και ομάδες με εξτρεμιστική ιδεολογία και συμπεριφορά, καθώς και η αναζωπύρωση της ρατσιστικής και ξеноφοβικής βίας με στόχους μέλη εθνικών, θρησκευτικών και πολιτιστικών κοινοτήτων ή μέλη μειονοτήτων. Η Γενική Συνέλευση επανέλαβε ότι τέτοιες πράξεις εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 4 της Διεθνούς Σύμβασης για την κατάργηση των φυλετικών διακρίσεων και συνιστούν σαφή και προφανή κατάχρηση των ελευθεριών της συνάθροισης και της ένωσης, καθώς και της ελευθερίας της έκφρασης, όπως κατοχυρώνονται στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και τη Διεθνή Σύμβαση για την κατάργηση των φυλετικών διακρίσεων.

Ο αρμόδιος Ειδικός Εισηγητής του ΟΗΕ μελετώντας τις επιπτώσεις της δράσης των εξτρεμιστικών ομάδων στο ρατσισμό, τις φυλετικές διακρίσεις και την ξеноφοβία, επεσήμανε ότι –

⁴² Σύμφωνα με την Επιτροπή του Συμβουλίου της Ευρώπης κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας, η έννοια της ομάδας περιλαμβάνει ιδίως *de facto* ομάδες, οργανώσεις, ενώσεις και πολιτικά κόμματα⁴². Βλ. CRI(2003) 8, *Σύσταση γενικής πολιτικής υπ' αριθ. 7 της ECRJ περί εθνικής νομοθεσίας για την καταπολέμηση του ρατσισμού και των φυλετικών διακρίσεων* (13.12.2002), παρ. 43.

⁴³ A/RES/65/199 (21.12.2010).

εκτός από την προφανή περιφρόνηση της απαγόρευσης των διακρίσεων – αποτελούν σοβαρή απειλή για τη διασφάλιση θεμελιωδών δικαιωμάτων, η οποία στην πράξη και υπό ορισμένες συνθήκες αγγίζει την ίδια τη δημοκρατία⁴⁴. Επομένως, η αντιμετώπιση των εξτρεμιστικών ομάδων από την Πολιτεία δεν άπτεται μόνο του ζητήματος της καταπολέμησης της ρατσιστικής βίας, στην οποία συχνά και οργανωμένα οι ομάδες αυτές καταφεύγουν, αλλά της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δημοκρατικών αρχών.

Στα οικουμενικά κείμενα η καταπολέμηση του ρατσισμού συνδέεται με την απαγόρευση της προτροπής στο φυλετικό μίσος και τις φυλετικές διακρίσεις. Η δράση των εξτρεμιστικών ομάδων βασίζεται στον συσχετισμό μεταξύ προτροπής στις φυλετικές διακρίσεις και ανάπτυξης ρατσιστικών πρακτικών οι οποίες απολήγουν συστηματικά στη διάπραξη ρατσιστικών εγκλημάτων. Η απουσία ενός αποτελεσματικού μηχανισμού αντιμετώπισης του ρατσιστικού εγκλήματος, το οποίο σύμφωνα με τις συστάσεις της ΕΕΔΑ στην ως άνω πρώτη έκθεση, πρέπει να διασφαλίζει την προστασία του θύματος και των μαρτύρων της εγκληματικής πράξης, συνιστά τη διά παραλείψεως «νομιμοποίηση» εκ μέρους της Πολιτείας της δράσης των εξτρεμιστικών ομάδων.

Η περαιτέρω αποδοχή της ρατσιστικής ιδεολογίας και της βίας ριζώνει και εξαπλώνεται μέσω του δημόσιου πολιτικού λόγου όταν αυτός ενσωματώνει στοιχεία – ουσιαστικά ή τακτικής – του ρατσιστικού λόγου. Ένα από τα αποτελέσματα είναι η *εξοικείωση με το ρατσιστικό λόγο*, η «νομιμοποίησή» του και εντέλει η σταδιακή αποδοχή φορέων ρατσιστικής βίας ως παραγόντων του δημόσιου βίου.

Τέλος, η ΕΕΔΑ προσεγγίζει για πρώτη φορά τη ρατσιστική βία στα γήπεδα, υπό το πρίσμα της δράσης των εξτρεμιστικών ομάδων, καθώς ο χώρος αυτός αποτελεί το πιο αθέατο ή παραγνωρισμένο φυτώριο ρατσισμού, όπου «ευδοκούν» και συνυπάρχουν ακραίες εκφάνσεις της βίας. Στο πλαίσιο αυτό, η ΕΕΔΑ διατυπώνει συνοπτικές παρατηρήσεις επί της εφαρμογής του ψηφισθέντος *Νόμου για την αντιμετώπιση της βίας στα γήπεδα, του ντόπινγκ, των προσυνηνομημένων αγώνων και λοιπές διατάξεις*.

II. Οι προκλήσεις της δράσης των εξτρεμιστικών ομάδων

A. Η δημόσια προτροπή στις φυλετικές διακρίσεις και η στρατολόγηση ανηλίκων

Οι εξτρεμιστικές ομάδες λειτουργούν βάσει μια ιδεολογίας η οποία υποστηρίζει ευθέως και χωρίς προσχήματα την ανωτερότητα των γηγενών, ενώ παράλληλα δικαιολογεί – και «προβάλλει»

⁴⁴ A/HRC/15/45 (15.7.2010), *Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance on the inadmissibility of certain practices that contribute to fuelling contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance*.

με κάθε μέσο – την κατωτερότητα των «άλλων» αρνούμενη κατ'επέκταση την πρόσβασή τους σε θεμελιώδη δικαιώματα. Τα μέλη των ομάδων αυτών αυτοανακηρύσσονται θεματοφύλακες της εθνικής ταυτότητας, το μονοπώλιο της οποίας έχουν επιπλέον πλήρως οικειοποιηθεί. Φροντίζουν δε να υποστηρίξουν το μονοπώλιο αυτό απαξιώνοντας όλες τις υπόλοιπες απόψεις που παρουσιάζουν διαφορετικές πτυχές της εκ των πραγμάτων ετερογενούς πραγματικότητας για τα περισσότερα κράτη, ώστε να επιβληθεί διά της επανάληψης και της πειθούς η άποψη ότι αποτελούν τους πλέον αυθεντικούς υπερασπιστές μιας παρελθούσης λαμπρής εθνικής κατάστασης⁴⁵.

Η Α. Τσουκαλά επισημαίνει τις δύο φάσεις μετατροπής των μελών ενός υποπληθυσμού μιας χώρας σε *κοινωνικούς εχθρούς*: αρχικά, αποδίδονται στον υποπληθυσμό εγγενή χαρακτηριστικά, τα οποία τον ακολουθούν για πάντα, λ.χ. διαφθορά, πονηριά, έλλειψη ηθικής και στη συνέχεια, συσχετίζονται τα χαρακτηριστικά αυτά με σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα, είτε ως αίτια των προβλημάτων είτε ως επιβαρυντικός παράγοντας. Κατόπιν της εδραίωσης του συσχετισμού αυτού, ο στοχευόμενος υποπληθυσμός, λ.χ. οι αλλοδαποί εν γένει ή μια συγκεκριμένη κατηγορία αλλοδαπών, παρουσιάζονται αποκλειστικά βάσει του κατασκευασμένου στερεότυπου, το οποίο «(...) τονίζει την εικόνα της μόνιμης απειλής για την ευημερία της υπόλοιπης κοινότητας»⁴⁶. Από τη διαδικασία αυτοί δεν ξεφεύγει ο αστυνομικός, ο οποίος «με την επίκληση ενός συστήματος αξιών που συνδέεται με απλουστευτικές θεωρίες, δημιουργεί μια πραγματικότητα⁴⁷». Επομένως, στην πραγματικότητα η οποία υπακούει στο δημιουργηθέν στερεότυπο, το θύμα της ρατσιστικής βίας είναι «δικαιολογημένα» θύμα.

Άλλη μορφή έκφρασης αυτής της ρατσιστικής προσέγγισης αποτυπώνεται στην σκέψη ότι οι αλλοδαποί είναι «διαφορετικοί», δεν ταιριάζουν με τις συνήθειες μας και πρέπει να γυρίσουν στο σπίτι τους. Στοιχείο του «ηθικού πανικού», το οποίο συντείνει στη σύγχρονη εκδήλωση των ακραίων ξενοφοβικών αισθημάτων, είναι «η γενικευμένη πεποίθηση ότι οι μουσουλμάνοι ούτε μπορούν ούτε θέλουν να ενσωματωθούν ομαλά στην ελληνική κοινωνία⁴⁸». Ο Β. Καρύδης επισημαίνει την ανάδραση στη συλλογική κοινωνική συνείδηση, μετά από διαδοχικά επεισόδια τα

⁴⁵ A/HRC/15/45 (15.7.2010), *Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance on the inadmissibility of certain practices that contribute to fuelling contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance*, παρ. 8. Περισσότερα σχετικά με τις συζητήσεις περί εθνικής ταυτότητας, βλ. A/HRC/14/43 (30.3.2010), *Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance*, παρ. 5-13.

⁴⁶ Α. Τσουκαλά, *Μετανάστευση και εγκληματικότητα στην Ευρώπη*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2001, σελ. 25 επ.

⁴⁷ Ε. Βαγενά-Παλαιολόγου, «Ρατσισμός και ξενοφοβία στην Ελλάδα σήμερα – Στάσεις των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου (Δικαιοσύνη – Αστυνομία)», στο Καβουνίδη, Τ., Καρύδης, Β., Νικολακοπούλου-Στεφάνου, Η., Στυλιανούδη, Μ. - Γ. Λίλυ - *Μετανάστευση στην Ελλάδα : Εμπειρίες – Πολιτικές*, Β' Τόμος, Εκδόσεις ΙΜΕΠΟ, 2008, σελ. 107-108.

⁴⁸ Β. Καρύδης, *Όψεις κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα : ηθικοί πανικοί, ποινική δικαιοσύνη*, Εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα, 2010 σελ. 132-149.

οποία συγκροτούν την απειλητική εικόνα των μεταναστών, ότι «αυτοί οι μετανάστες» δεν έχουν θέση στη χώρα και μόνη λύση αποτελεί η καταστολή και η υπερ-αστυνόμευση⁴⁹».

Επιπλέον, χρησιμοποιείται το επιχείρημα ότι οι γηγενείς δεν «θέλουν τίποτα από τους αλλοδαπούς», δεν τους «χρωστούν» τίποτα, οπότε το αίτημα της απομάκρυνσής τους παρουσιάζεται σαν ένα «δίκαιο» αίτημα μιας κοινωνίας που δεν ευθύνεται για την οικονομική ανισότητα.

Ο βασικός στόχος της τακτικής αυτής είναι ο καταλογισμός της γενικής δυσαρέσκειας στους αλλοδαπούς, ώστε η προσπάθεια «απομάκρυνσής» τους με κάθε τρόπο μοιάζει δικαιολογημένη ή έστω φυσικό αντανακλαστικό έναντι της αδικίας και του φόβου. Σύμφωνα με τη Β. Γεωργιάδου, «[η] ακροδεξιά αντιλαμβάνεται ότι όσοι νιώθουν ανασφαλείς και στο περιθώριο των κοινωνικών εξελίξεων θεωρούν μάταιο να επιδιώξουν να γίνει υποφερτή η δική τους αδυναμία. Σε μια τέτοια κατάσταση, δεν είναι η υπέρβαση ή ο περιορισμός της αδυναμίας που μετράει πιο πολύ, αλλά η υπόδειξη «των υπαιτίων» για τη δική τους αδυναμία⁵⁰».

Σημαντική πτυχή της δράσης των εξτρεμιστικών ομάδων είναι οι μέθοδοι στρατολόγησης νέων μελών. Καταγγέλλεται ότι οι ομάδες αυτές δραστηριοποιούνται στα σχολεία και στους αθλητικούς χώρους ή στα γήπεδα όπου προσεγγίζουν ανηλικούς και νέους ανθρώπους. Εκτός του ευάλωτου των ανηλικών, οι ομάδες εκμεταλλεύονται την ανάγκη ανηλικών γεννημένων στην Ελλάδα από αλλοδαπούς γονείς να αποδείξουν ότι αποτελούν πλήρη μέλη της ελληνικής κοινωνίας και της ελληνικής ταυτότητας. Έτσι, παρατηρείται η συμμετοχή ανηλικών με αλλοδαπούς γονείς σε ακραίες ομάδες με αποτέλεσμα να στρέφονται με βαρβαρότητα εναντίον άλλων αλλοδαπών.

Το γενικό ζήτημα της αντιμετώπισης της ρατσιστικής βίας εντός του σχολείου και υπό το πρίσμα της συγχώνευσης των σχολείων χρήζει ειδικής μελέτης και ανάλυσης. Ωστόσο η ΕΕΔΑ, στο πλαίσιο της παρούσας εισήγησης, προτείνει ενδεικτικά μέτρα πρόληψης τα οποία έχουν ως στόχο την ενίσχυση της επαγρύπνησης των εκπαιδευτικών απέναντι στο φαινόμενο και τη «θωράκιση» των παιδιών με βιώματα ανεκτικότητας ώστε να δυσχερανθεί η προσέγγισή τους από τις εξτρεμιστικές ιδεολογίες. Ιδιαίτερο προβληματισμό προκαλεί επίσης η χρήση του διαδικτύου από τις ομάδες αυτές προκειμένου να διαδώσουν προπαγανδιστικό υλικό και ρατσιστικές απόψεις.

Β. Οι δημόσιες πρακτικές εκφοβισμού και συστηματοποίησης της βίας έναντι θυμάτων και υπερασπιστών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

⁴⁹ Οπ. π. σελ. 144.

⁵⁰ Β. Γεωργιάδου, *Η άκρα δεξιά και οι συνέπειες της συνάντησής της*. Δανία, Νορβηγία, Ολλανδία, Ελβετία, Αυστρία, Γερμανία, Εκδ. Καστανιώτη, 2008, σελ. 64.

Η ρατσιστική βία δεν περιορίζεται στην επίθεση κατά ατόμου. Αποτελεί κομμάτι μιας σειράς πρακτικών, οι οποίες στοχεύουν στον εκφοβισμό των αλλοδαπών και την συστηματοποίηση του ελέγχου συγκεκριμένων περιοχών από εξτρεμιστικές ομάδες. Παράλληλα εκφοβίζονται όσοι δεν αποδέχονται τις εξτρεμιστικές πρακτικές και αποδυναμώνονται οι αμυντικές τους ικανότητες έναντι της βίας. Οι πρακτικές εκφοβισμού δημιουργούν με άλλα λόγια τετελεσμένα γεγονότα υπεροχής έναντι των κρατικών μηχανισμών, οι οποίοι είτε είναι ανύπαρκτοι είτε απλώς παρατηρητές της διάβρωσης του συστήματος προστασίας⁵¹.

Μελετώντας τέτοιου είδους πρακτικές, ο Ειδικός Εισηγητής του ΟΗΕ εκφράζει μεγάλη ανησυχία για τη δημιουργία και την ανάπτυξη εξτρεμιστικών ομάδων «επαγρύπνησης» ή «φύλακες αυτοάμυνας», οι οποίες επιτίθενται σε άτομα χωρίς να διώκονται ποινικά ή να καταδικάζονται. Όπως αναφέρεται στην έκθεση του Ειδικού Εισηγητή, οι οργανώσεις αυτές υποστηρίζονται και χρηματοδοτούνται από ακραία πολιτικά κόμματα, τα οποία αποκομίζουν πολιτικό όφελος από την κάλυψη των γεγονότων από τα ΜΜΕ, ενώ καταφέρνουν με αυτό τον τρόπο να συντηρούν την επαφή τους με τον τοπικό πληθυσμό και μάλιστα να αυξάνουν την επιρροή τους⁵².

Οι «επιδρομές» σε οικίες και καταστήματα αλλοδαπών σε συγκεκριμένες περιοχές, καθώς και οι περιπολίες από γνωστές βίαιες ομάδες σε δρόμους υψηλής συγκέντρωσης μεταναστών και οι εναντίον τους επιθέσεις έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία «άβατου» για μεγάλες μερίδες του πληθυσμού αυτού. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα άτομα που ανήκουν στις ομάδες στόχου προσπαθούν να αναπτύξουν συστήματα χαρτογράφησης των «ακίνδυνων» δρόμων και περιοχών, ενώ προειδοποιούν αλλήλους προκειμένου να αποφύγουν ένα σημείο όπου «επαγρυπνούν» και περιπολούν μέλη εξτρεμιστικών ομάδων. Από μαρτυρίες θυμάτων, τις οποίες έχει ήδη καταγράψει το Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, προέκυψε μια πρακτική *περιπολίας δικυκλιστών*, η οποία καταλήγει στον άγριο ξυλοδαρμό άτυχων αλλοδαπών, κυρίως διαφορετικού χρώματος. Επιπλέον, καθημερινά μεταδίδονται πλέον από τα ΜΜΕ σοβαρές επιθέσεις σε αλλοδαπούς. Η σιωπή της Πολιτείας έναντι της έξαρσης αυτής συμβάλλει στη γενική εξοικείωση με τη ρατσιστική βία και μετατρέπει το μακροχρόνιο έλλειμμα αποτελεσματικής μεταναστευτικής πολιτικής σε λόγο «νομιμοποίησης» των ρατσιστικών εγκλημάτων.

Εξάλλου, σε πολλές περιπτώσεις μέλη εξτρεμιστικών ομάδων επιτίθενται ή εκφοβίζουν τους υπερασπιστές των θυμάτων ενώ παρέχουν την υποστήριξη τους στους θύτες ρατσιστικών εγκλημάτων. Στην περίπτωση υπεράσπισης θύματος ρατσιστικής βίας από την Ελληνική Ένωση

⁵¹ Βλ. την εισήγηση της ΕΕΔΑ σχετικά με την αντιμετώπιση της ρατσιστικής βίας από τη δικαιοσύνη και την αστυνομία (Μάιος 2011).

⁵² A/HRC/18/44 (21.7.2011), *Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance on the implementation of General Assembly resolution 65/199*, παρ. 22.

για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και του Πολίτη στην Ηγουμενίτσα, μέλη οργάνωσης μετέβησαν στην περιοχή του δικαστικού μεγάρου με 2 λεωφορεία, απέκλεισαν την περιοχή και επιτέθηκαν στους μάρτυρες της υπόθεσης⁵³. Κατά τη διάρκεια της δίκης σχετικά με τα συνθήματα τα οποία φώναζαν οι άνδρες της ΟΥΚ κατά τη στρατιωτική παρέλαση της 25^{ης} Μαρτίου 2010 στο κέντρο της Αθήνας⁵⁴, οι δικηγόροι των οργανώσεων υπεράσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δέχτηκαν απειλές από άτομα και μέλη της ΟΥΚ. Επιπλέον, στο διαδίκτυο κυκλοφόρησαν κείμενα με απειλητικούς τίτλους (όπως «Θάνατος τώρα αμέσως σε όσους τόλμησαν να δικάσουν τα ΟΥΚ») ενώ παράλληλα καλούνταν όσοι έχουν εκπαίδευση ειδικών δυνάμεων «να πάνε μια νύχτα και να σφάξουν τους κάτωθι προδότες» και ακολουθούσε παράθεση συγκεκριμένων ονομάτων δικηγόρων της Ομάδας Δικηγόρων για τα Δικαιώματα Προσφύγων και Μεταναστών που μετείχαν στη διαδικασία.

Η καταγεγραμμένη δημόσια εκφοβιστική δράση των εξτρεμιστικών ομάδων έναντι των υπερασπιστών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει διττό προβληματικό αποτέλεσμα: δυσχεραίνει επιπλέον την ποινική διαδικασία στο πεδίο καταπολέμησης της ρατσιστικής βίας και εν τέλει, εκφεύγει του ελέγχου της νομιμότητας.

Η ΕΕΔΑ τονίζει ότι η Πολιτεία έχει ιδιαίτερη υποχρέωση να προστατεύει τους υπερασπιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τόσο από κινδύνους που προέρχονται από τα όργανα του κράτους όσο και από μη κρατικούς φορείς, σύμφωνα με τη *Διακήρυξη για το Δικαίωμα και την Ευθύνη των Ατόμων και Κοινωνικών Ομάδων και Φορέων για την Προώθηση και την Προάσπιση των Διεθνών Αναγνωρισμένων Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και την Θεμελιωδών Ελευθεριών*⁵⁵. Στην υποχρέωση αυτή εμπίπτει η προστασία της σωματικής ακεραιότητας των υπερασπιστών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς και η καταπολέμηση της ατιμωρησίας των μη κρατικών φορέων από τους οποίους προέρχεται η βία και ο εκφοβισμός. Ο Ειδικός Εισηγητής του ΟΗΕ για την κατάσταση των υπερασπιστών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁵⁶ συνιστά στα κράτη να λάβουν επιπρόσθετα μέτρα για τη διασφάλιση της προστασίας των υπερασπιστών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι οποίοι αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο βιαιοτήτων καθώς συχνά θεωρείται ότι θέτουν υπό αμφισβήτηση κανόνες, παραδόσεις και προκαταλήψεις⁵⁷.

⁵³ Βλ. σχετικό δημοσίευμα της 23.11.2010 στο TVXS.

⁵⁴ Για την επιστολή της ΕΕΔΑ προς τον Υπουργό Προστασίας του Πολίτη και τον Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου σχετικά με την άσκηση ποινικής δίωξης για το συγκεκριμένο ζήτημα, καθώς και την ανταπόκριση του λιμενικού σώματος, βλ. *Έκθεση 2010*, σελ.187-188.

⁵⁵ A/RES/53/144 (9.3.1999) διαθέσιμη στην ιστοσελίδα σε ελληνική μετάφραση: http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Defenders/Declaration/Greek_Declaration.pdf . Βλ. επίσης το πρόσφατο σχολιασμό της Διακήρυξης στην ιστοσελίδα <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Defenders/CommentarytoDeclarationondefendersJuly2011.pdf>

⁵⁶ Απόφαση σύστασης από την παλαιά Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ 2000/61, καθώς και την πρόσφατη απόφαση του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων [resolution 16/5](#).

⁵⁷Βλ. το πρόσφατο σχολιασμό της Διακήρυξης στην ιστοσελίδα <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Defenders/CommentarytoDeclarationondefendersJuly2011.pdf> σελ. 86-

Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης, σε συνέχεια της υιοθέτησης της σχετικής Διακήρυξης από την Επιτροπή Υπουργών⁵⁸, έχει διατυπώσει την ανησυχία της για την κατάσταση όσων μάχονται κατά της ατιμωρησίας σοβαρών εγκλημάτων και ευαίσθητων ζητημάτων. Θεωρεί δε ότι οι επιθέσεις και οι παραβιάσεις των δικαιωμάτων των υπερασπιστών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εντός των κρατών του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι απαράδεκτες και πρέπει να καταδικάζονται σθεναρά⁵⁹.

Επομένως, η ΕΕΔΑ υπενθυμίζει στην Πολιτεία την υποχρέωσή της να διευκολύνει το έργο όσων υπερασπίζονται ειρηνικά τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις ευάλωτες ομάδες και να λάβει μέτρα πρόληψης των επιθέσεων εναντίον τους. Σε κάθε περίπτωση, οι υπερασπιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν πρέπει να αποτρέπονται από την πρόσβασή τους στη δικαιοσύνη και τις αρχές.

Εκτός από τις προφανείς και άμεσες συνέπειες για τα άτομα τα οποία στοχοποιούν οι εξτρεμιστικές ομάδες, η Πολιτεία πρέπει να λάβει υπόψη τις σοβαρές επιπτώσεις της διεύρυνσης της περιθωριοποίησης, της παγίωσης του φόβου και της ενίσχυσης ενός φαύλου κύκλου βίας μέσα σε μια αέναη διαδικασία εναλλαγής θυτών-θυμάτων.

Γ. Εξτρεμιστικές ομάδες και ελευθερίες ένωσης, συνάθροισης και έκφρασης

1. Τα διεθνή και ευρωπαϊκά κείμενα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Η επιβολή περιορισμών στη δράση των εξτρεμιστικών ομάδων θέτει στην Πολιτεία την υποχρέωση εξεύρεσης της δίκαιης ισορροπίας μεταξύ της υποχρέωσης καταπολέμησης του ρατσισμού και τη ξеноφοβίας και της υποχρέωσης διασφάλισης για όλους των δικαιωμάτων στην ελευθερία της έκφρασης και στην ελευθερία ένωσης και συνάθροισης. Τα διεθνή όργανα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων επιφυλάσσουν αυστηρό έλεγχο στις περιπτώσεις περιορισμού των ελευθεριών αυτών, καθώς αυτές συνιστούν ουσιαστικά θεμέλια της δημοκρατικής και πλουραλιστικής κοινωνίας και κάθε σχεδίου δράσης κατά του ρατσισμού⁶⁰. Η συζήτηση στην Ελλάδα σχετικά με το Σχέδιο Νόμου για την καταπολέμηση εκδηλώσεων

87. Απόφαση σύστασης από την παλαιά Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ 2000/61, καθώς και την πρόσφατη απόφαση του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων [resolution 16/5](#).

⁵⁸ Declaration of the Committee of Ministers on Council of Europe action to improve the protection of human rights defenders and promote their activities (6.2.2008).

⁵⁹ Resolution 1660 (2009), *Situation of human rights defenders in Council of Europe member states*.

⁶⁰ *Durban Review Conference outcome document* (2009), παρ. 58: “the right to freedom of opinion and expression constitutes one of the essential foundations of a democratic, pluralistic society and stresses further the role these rights can play in the fight against racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance worldwide” (παρ. 58).

ρατσισμού και ξενοφοβίας έφερε στην επιφάνεια ορισμένες πτυχές της πολύπλοκης στάθμισης μεταξύ συγκρουόμενων έννομων αγαθών⁶¹.

Τα διεθνή και ευρωπαϊκά κείμενα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων προβλέπουν τις περιπτώσεις στις οποίες επιτρέπονται περιορισμοί. Το άρθρο 19 παρ. 3 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ) ορίζει ότι η άσκηση των δικαιωμάτων που απορρέουν από την ελευθερία της έκφρασης συνεπάγεται ειδικά καθήκοντα και ευθύνες και επιτρέπει περιορισμούς, όταν προβλέπονται με σαφήνεια και είναι αναγκαίοι, για τον σεβασμό των δικαιωμάτων ή της υπόληψης των άλλων και για την προστασία της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας τάξης, της δημόσιας υγείας ή των χρηστών ηθών. Στο άρθρο 20 ΔΣΑΠΔ προβλέπεται επιπλέον ότι κάθε επίκληση εθνικού, φυλετικού ή θρησκευτικού μίσους που αποτελεί υποκίνηση διακρίσεων, εχθρότητας ή βίας απαγορεύεται από τον νόμο. Το άρθρο 10 ΕΣΔΑ προσθέτει ρητώς στους λόγους περιορισμού της ελευθερίας της έκφρασης την πρόληψη του εγκλήματος.

Ως προς την ελευθερία ένωσης και συνάθροισης, παρόμοιοι είναι οι λόγοι επιτρεπόμενων περιορισμών από τα άρθρα 21 και 22 ΔΣΑΠΔ και 11 ΕΣΔΑ: η ανάγκη προστασίας της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας ασφάλειας, της τάξης και της πρόληψης του εγκλήματος, η προστασία της υγείας και της ηθικής, καθώς και η προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων.

Το άρθρο 4 της Διεθνούς Σύμβασης για την κατάργηση των φυλετικών διακρίσεων επιβάλλει στα κράτη να απαγορεύσουν διά νόμου τη διάδοση προπαγανδιστικών ιδεών οι οποίες βασίζονται στη φυλετική ανωτερότητα και το μίσος, καθώς και τις πράξεις βίας με παρόμοια κίνητρα. Επιπλέον, οργανώσεις οι οποίες επιδίδονται σε προπαγανδιστικές δραστηριότητες και παροτρύνουν στις φυλετικές διακρίσεις πρέπει να κηρύσσονται διά νόμου παράνομες και η συμμετοχή σε αυτές να τιμωρείται.

Από την ανάγνωση των διατάξεων αυτών προκύπτει ότι σημαντικό στοιχείο αποτελεί η υποκίνηση σε βίαιες πράξεις μέσω της διάδοσης ιδεών περί ανωτερότητας ή προώθησης των διακρίσεων. Σε αυτό το συμπέρασμα συνηγορεί το έγγραφο της Δεύτερης Συνδιάσκεψης των ΗΕ του 2009 για (Durban Review Conference), το οποίο παροτρύνει τις κυβερνήσεις να τιμωρήσουν τις βίαιες, ρατσιστικές και ξενοφοβικές δραστηριότητες των ομάδων οι οποίες βασίζονται σε νεοναζιστικές, νεοφασιστικές ή άλλες βίαιες εθνικές ιδεολογίες⁶².

2. Η ερμηνεία των διατάξεων από τα αρμόδια όργανα

⁶¹ Βλ. Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ επί του Σχεδίου Νόμου (Μάρτιος 2011).

⁶² *Durban Review Conference outcome document* (2009), παρ. 60.

Σύμφωνα με την Επιτροπή του ΔΣΑΠΔ, οι απαγορεύσεις εκ του νόμου επιτρέπονται στις συγκεκριμένες περιπτώσεις του άρθρου 20 ΔΣΑΠΔ, δηλαδή όταν η επίκληση εθνικού, φυλετικού ή θρησκευτικού μίσους συνιστά υποκίνηση διακρίσεων, εχθρότητας ή βίας. Ωστόσο σε κάθε περίπτωση οι περιορισμοί πρέπει να συνάδουν με τις αυστηρές προϋποθέσεις του άρθρου 19 ΔΣΑΠΔ⁶³, ως προς το οποίο το άρθρο 20 αποτελεί *lex specialis*. Με άλλα λόγια, η Επιτροπή ΔΣΑΠΔ θεωρεί ασύμβατο με την υποχρέωση σεβασμού του άρθρου 19 του ΔΣΑΠΔ την γενική απαγόρευση της έκφρασης αντίθεσης λ.χ. με συγκεκριμένες θρησκείες, εκτός εάν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 20 λόγω της υποκίνησης στη βία⁶⁴.

Τόσο οι διατάξεις αυτές όσο και η διάταξη του άρθρου 17 ΕΣΔΑ περί κατάχρησης δικαιώματος υιοθετήθηκαν σε ένα ιστορικό πλαίσιο, όπου οι μνήμες από τα ολιγαρχικά καθεστώτα και το φυλετικό διαχωρισμό ήταν πολύ νωπές. Η ανάπτυξη του κράτους δικαίου ωστόσο επέφερε ως φυσική συνέπεια την ιδιαιτέρως προσεκτική εφαρμογή των διατάξεων αυτών από τα διεθνή όργανα ελέγχου. Οι νόμοι οι οποίοι εμπίπτουν στις διατάξεις αυτές χρησιμοποιούνται σε κράτη με έλλειμμα δημοκρατίας προκειμένου να τιμωρήσουν και να φιμώσουν τις ομάδες, τις οποίες υποτίθεται ότι προστατεύουν.

Έτσι το ΕΔΔΑ εφαρμόζει το άρθρο 17 (απαγόρευση κατάχρησης δικαιώματος) με μεγάλη φειδώ στο πεδίο της ελευθερίας της έκφρασης. Η άσκηση της ελευθερίας της έκφρασης χαρακτηρίστηκε καταχρηστική, στις περιπτώσεις στις οποίες ο φορέας του δικαιώματος εκφράστηκε κατά τέτοιο τρόπο, ώστε η επιδίωξη την ανατροπή της κοινωνικής ειρήνης να διαπιστώνεται χωρίς αμφιβολία⁶⁵. Στο πεδίο της ελευθερίας της ένωσης, το ΕΔΔΑ εξετάζει το καταστατικό των ενώσεων και τη δημόσια παρουσία τους μέσω των ηγετών. Στην περίπτωση της Έθνικής και Πατριωτικής Ένωσης Πολωνών Θυμάτων του Μπολσεβικισμού και του Σιωνισμού, η οποία είχε ενσωματώσει στο καταστατικό της αντισημιτικές απόψεις οι οποίες, σύμφωνα με το δικαστήριο, ήταν σε θέση να αναζωπυρώσουν τον αντισημιτισμό, κρίθηκε ότι συνιστούσε κατάχρηση δικαιώματος της ελευθερίας της ένωσης⁶⁶.

Η Επιτροπή του ΟΗΕ κατά των φυλετικών διακρίσεων διευκρίνισε ότι βάσει του άρθρου 4 (απαγόρευση της προπαγάνδας και των προπαγανδιστικών οργανώσεων), τα κράτη υποχρεούνται να ποινικοποιούν α) τη διάδοση ιδεών βασισμένων στην ανωτερότητα ή το ρατσιστικό μίσος, β) την

⁶³ Επιτροπή ΔΣΑΠΔ, *Γενικό Σχόλιο Αρ. 34, Άρθρο 19: ελευθερία γνώμης και έκφρασης*, CCPR/C/GC/34 (12.9.2011), παρ. 21 επ.

⁶⁴ Όπ. π., παρ. 48 και 50 επ. Βλ. επίσης την αναφορά *JRT και WG Party κ. Καναδά* (Αρ. 104/1981), στην οποία η Επιτροπή κατέληξε ότι ήταν απαράδεκτη υπό το πρίσμα του άρθρου 19 παρ. 3, αλλά επεσήμανε ότι οι απόψεις τις οποίες διέδιδε ο προσφεύγων μέσω τηλεφωνικού συστήματος συνιστούν υπεράσπιση ρατσιστικού ή θρησκευτικού μίσους, την οποία ο Καναδάς έχει την υποχρέωση κατά το άρθρο 20 παρ. 2 ΔΣΑΠΔ να απαγορεύσει. Απόφ. 6.4.1983.

⁶⁵ ΕΔΔΑ, *Garaudy κ. Γαλλίας*, απόφ. επί παραδεκτού 24.6.2003, *Pavel Ivanov κ. Ρωσίας*, απόφ. επί παραδεκτού, 20.2.2007.

⁶⁶ ΕΔΔΑ, *W.P. κ. Πολωνίας*, απόφ. επί παραδεκτού 2.9.2004.

προτροπή στις φυλετικές διακρίσεις, γ) τις πράξεις βίας κατά οποιασδήποτε φυλής ή ομάδες ατόμων διαφορετικού χρώματος ή άλλης εθνικής προέλευσης, δ) την συνδρομή δραστηριοτήτων τέτοιας φύσης. Η Επιτροπή συμβουλεύει τα κράτη να αντιδρούν ταχέως έναντι των οργανώσεων με προπαγανδιστική δραστηριότητα και να μη διστάζουν να τις θέσουν εκτός νόμου⁶⁷.

Η Επιτροπή του Συμβουλίου της Ευρώπης κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI) συστήνει την επιβολή ποινών για τις ακόλουθες πράξεις, όταν αυτές διαπράττονται εσκεμμένα: α) δημόσια υποκίνηση βίας, μίσους ή διακρίσεων, β) δημόσιες προσβολές και δυσφήμιση ή γ) απειλές εναντίον ενός ατόμου ή ενός συνόλου ατόμων λόγω της φυλής, του χρώματος, της γλώσσας, της θρησκείας, της ιθαγένειας ή της εθνικής ή εθνοτικής τους καταγωγής· δ) δημόσια έκφραση, με ρατσιστικές προθέσεις, ιδεολογίας η οποία προβάλλει την ανωτερότητα ενός συνόλου ατόμων ή υποτιμά ή δυσφημεί το σύνολο αυτό λόγω της φυλής, του χρώματος, της γλώσσας, της θρησκείας, της ιθαγένειας ή της εθνικής ή εθνοτικής του καταγωγής· ε) δημόσια άρνηση, υποβάθμιση, δικαιολόγηση ή υπεράσπιση, με ρατσιστικές προθέσεις, εγκλημάτων γενοκτονίας, εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας ή εγκλημάτων πολέμου· στ) δημόσια διάδοση ή δημόσια διανομή – ή παραγωγή ή αποθήκευση με σκοπό τη δημόσια διάδοση ή διανομή – με ρατσιστικές προθέσεις έγγραφου, εικονογραφημένου ή άλλου υλικού σχετικού με τις πράξεις που αναφέρονται στα στοιχεία α), β), γ), δ) και ε) της παραγράφου 18· ζ) συγκρότηση ή ανάληψη της ηγεσίας ομάδας η οποία υποδαυλίζει το ρατσισμό· παροχή υποστήριξης στην εν λόγω ομάδα⁶⁸· συμμετοχή στις δραστηριότητές της με σκοπό τη συνέργεια στα αδικήματα που αναφέρονται στα στοιχεία α), β), γ), δ), ε) και στ) της παραγράφου 18 (...)⁶⁹. Η ECRI επισημαίνει ότι η διάλυση των οργανώσεων που υποδαυλίζουν το ρατσισμό μπορεί να πραγματοποιείται μόνο κατόπιν σχετικής απόφασης του δικαστηρίου⁷⁰.

Ομοίως, οι Ειδικός Εισηγητής του ΟΗΕ, επαναλαμβάνοντας την υποχρέωση εμπεριστατωμένου ελέγχου από τις αρμόδιες αρχές προκειμένου να διαπιστωθεί ότι όντως συντρέχουν οι προϋποθέσεις περιορισμού ή ποινικής δίωξης, προτείνει το πάγωμα των οικονομικών συναλλαγών αυτών των οργανώσεων και στις περιπτώσεις συστηματικής παρανομίας, ως ύστατο μέσο, τη διάλυσή τους⁷¹. Παρατηρούμε επομένως ότι η προσέγγιση των οργάνων τα οποία έχουν ως αποστολή την καταπολέμηση του ρατσισμού δεν αποκλείει τη ριζική λύση της διάλυσης των ενώσεων αυτών και την ποινική δίωξη των δραστών. Αντιθέτως, τα όργανα με αποστολή την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων επιμένουν στην εφαρμογή τέτοιων διατάξεων

⁶⁷ CERD, Γενική Σύσταση Αρ. 15, *Organized violence based on ethnic origin (Art. 4)* (23.3.1993), παρ. 4-6.

⁶⁸ Η ECRI διευκρινίζει ότι η έννοια της «παροχής υποστήριξης» περιλαμβάνει πράξεις όπως η χρηματοδότηση της ομάδας, η εξασφάλιση άλλων υλικών αναγκών, η κατάρτιση ή απόκτηση εγγράφων. Όπ. π., παρ. 43.

⁶⁹ Όπ. π., παρ. 18.

⁷⁰ Όπ. π. παρ. 37, 38-43.

⁷¹ A/HRC/15/45 (15.7.2010), όπ. π., παρ. 20.

σε εξαιρετικές περιπτώσεις και κατόπιν μιας ενδελεχούς εξέτασης της κάθε συγκεκριμένης περίπτωσης. Σε κάθε περίπτωση, η απόφαση αυτή πρέπει να λαμβάνεται από αρμόδιο δικαστήριο βάσει σαφών νομοθετικών διατάξεων.

Ο Ποινικός Κώδικας προβλέπει στο άρθρο 187 την κύρωση όποιου συγκροτεί ή εντάσσεται ως μέλος σε δομημένη και με διαρκή δράση ομάδα από τρία ή περισσότερα πρόσωπα (οργάνωση) "που επιδιώκει" τη διάπραξη μιας σειράς κακουργημάτων, μεταξύ των οποίων αναφέρεται η βαριά σωματική βλάβη και η ανθρωποκτονία με πρόθεση. Επομένως, αν κάποιο από τα θύματα υπερβεί τα εμπόδια και κινήσει την ποινική διαδικασία, πρέπει να εξεταστεί αναλυτικά αν τίθεται ζήτημα εφαρμογής του άρθρου 187.

Η ΕΕΔΑ αναγνωρίζει ότι λίγοι περιορισμοί των εν λόγω ελευθεριών μπορούν να γίνουν ανεκτοί σε μια δημοκρατική κοινωνία, χωρίς να πληγεί ο δημόσιος διάλογος και η αρχή του πλουραλισμού. Υπάρχουν ωστόσο περιπτώσεις *οργανωμένης προπαγάνδας και συστηματοποίησης της ρατσιστικής βίας*, η ατιμωρησία των οποίων αποδυναμώνει τις αρχές του κράτους δικαίου και ενθαρρύνει τους θύτες να επαναλάβουν τις πράξεις τους εισπράττοντας ολοένα περισσότερη αποδοχή⁷².

Η ΕΕΔΑ λαμβάνει υπόψη τις συστάσεις των διεθνών και περιφερειακών οργάνων προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και καταπολέμησης του ρατσισμού, καθώς και τις ιδιαιτερότητες της ελληνικής περίπτωσης και συστήνει στην Πολιτεία σε συνέχεια των συστάσεων που έχει ήδη απευθύνει:

- Επαγρύπνηση έναντι ομάδων οι οποίες διαδίδουν απόψεις βασισμένες στο φυλετικό μίσος.
- Ενημέρωση των αστυνομικών δυνάμεων σχετικά με τις συνέπειες της δράσης των εξτρεμιστικών ομάδων και εκπαίδευση ώστε να αντιδρούν καταλλήλως.
- Συλλογή αποδεικτικών στοιχείων ώστε η εφαρμογή του άρθρου 187 ΠΚ στις περιπτώσεις των εξτρεμιστικών οργανώσεων να καθίσταται δυνατή.
- Δημιουργία ειδικής αστυνομικής ομάδας για την παρακολούθηση και την αντιμετώπιση των εξτρεμιστικών ομάδων.
- Ανάπτυξη συνεργασίας με ειδικούς επιστήμονες, οι οποίοι μελετούν τη δράση και την εξέλιξη τέτοιων οργανώσεων και με τις ΜΚΟ, οι οποίες έρχονται σε επαφή με τα θύματα και γίνονται οι ίδιες στόχος των εξτρεμιστικών ομάδων.
- Προστασία των δικαιωμάτων των υπερασπιστών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και διασφάλιση της πρόσβασής τους στη δικαιοσύνη και τις αρχές.

⁷² World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance, *Durban Declaration*, παρ. 81.

- Ενημέρωση και ευαισθητοποίηση σε επίπεδο τοπικών συμβουλίων σχετικά με τις αρνητικές επιπτώσεις τέτοιων ιδεολογιών.
- Προγράμματα πρόληψης στα σχολεία και σύνδεση με τα μέτρα καταπολέμησης της ενδοσχολικής βίας. Ενδεικτικά⁷³: α) εμπλουτισμός της εκπαιδευτικής ύλης με ενότητες σχετικά με την καταπολέμηση της ρατσισμού και της βίας, β) βιωματική μάθηση με αντικείμενο τη συνύπαρξη και τον σεβασμού του διαφορετικού, γ) μηχανισμοί πρόληψης εντός του σχολικού συμβουλίου με την συμμετοχή των εκπαιδευτικών και των παιδιών.
- Προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης για τους νέους στις δύσκολες περιοχές όπου οι εξτρεμιστικές ομάδες αναπτύσσουν τη δράση τους.
- Υποστήριξη πολιτιστικών και επιστημονικών εκδηλώσεων με αντικείμενο την καταπολέμηση του ρατσισμού και ιδίως την εξήγηση των μεθόδων και των συνεπειών της δράσης των εξτρεμιστικών ομάδων.
- Σαφής και ρητή καταδίκη των εξτρεμιστικών ομάδων και των πρακτικών τους από την πολιτική ηγεσία.

Ο ρόλος της πολιτικής ηγεσίας και των πολιτικών κομμάτων είναι καθοριστικός. Η καταδίκη των προπαγανδιστικών και ρατσιστικών πρακτικών των εξτρεμιστικών ομάδων από τους πολιτικούς χωρίς υπεκφυγές και η προώθηση της ανεκτικότητας από τα δημόσια πρόσωπα έχει ιδιαίτερο ηθικό βάρος⁷⁴. Παρά την απαξίωση της πολιτικής, οι πολίτες έχουν ανάγκη και αναζητούν τα θετικά (παρα)δείγματα. Αντιθέτως, όταν τα κόμματα και οι πολιτικοί φορείς θέτουν σε διαπραγμάτευση την υποχρέωση καταπολέμησης του ρατσισμού αντιδρώντας αντανεκλαστικά στο λαϊκισμό των εξτρεμιστικών ιδεολογιών δεν εκπληρώνουν τον σκοπό τους και δεν προστατεύουν τη δημοκρατία. Ακόμα πιο επικίνδυνη είναι η οριζόντια διάχυση ξενοφοβικών ή και ρατσιστικών απόψεων σε στελέχη πολλών πολιτικών κομμάτων, η αβασάνιστη ή συνειδητή χρήση ρατσιστικών στερεοτύπων στον πολιτικό τους λόγο και η ενγένει εκμετάλλευση φοβικών συνδρόμων για σκοπούς κομματικού οφέλους.

III. Η επίδραση των ρατσιστικών ιδεολογιών στη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος – ρατσισμός και δημόσιος πολιτικός λόγος

⁷³ Βλ. περισσότερα στις Συμπερασματικές σκέψεις και προτάσεις του Γ. Μόσχου, στο Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου (διευθ.), Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου – Ειδική Επιτροπή Μελέτης των Ομάδων Ενδοσχολικής Βίας, *Ομαδική βία και επιθετικότητα στα σχολεία*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010, σελ. 338-347.

⁷⁴ A/HRC/18/44 (21.7.2011), όπ. π., παρ. 40.

Σύμφωνα με τον Ειδικό Εισηγητή του ΟΗΕ, σημαντική πρόκληση παραμένει η ενίσχυση της επιρροής των εξτρεμιστικών ιδεολογιών σε αρκετά κράτη και περιοχές του πλανήτη. Το 2001, στην Παγκόσμια Συνδιάσκεψη του Durban, τα κράτη καταδίκασαν τις πολιτικές πλατφόρμες και τους οργανισμούς οι οποίοι βασιζονται στο ρατσισμό και την ξενοφοβία ή σε θεωρίες φυλετικής ανωτερότητας ως ασύμβατους με τη δημοκρατία⁷⁵. Από τότε έως σήμερα ωστόσο καταγράφεται σημαντική διαφοροποίηση στον πολιτικό χάρτη με την είσοδο στα εθνικά κοινοβούλια εκπροσώπων των εξτρεμιστικών ιδεολογιών. Επιπλέον, σημειώνεται ότι η δημοτικότητα ορισμένων τέτοιων κινημάτων αυξάνεται μέσω της καταγγελτικής ρητορικής κατά των μεταναστών και των αιτούντων άσυλο, οι οποίοι παρουσιάζονται ως υπεύθυνοι για τα προβλήματα κάθε κράτους. Παράλληλα όμως αναπτύσσεται από τους εξτρεμιστικούς φορείς μια στρατηγική «οπισθοχώρησης»: προκειμένου να διατηρήσουν τη θέση τους στην πολιτική σκηνή, υιοθετούν μια μετριοπαθέστερη ρητορική και αποφεύγουν τον άμεσο προπαγανδιστικό λόγο. Επιπλέον δε χρησιμοποιούν ένα λόγο σχεδόν μειλίχιο και «συμβατό» με τα ανθρώπινα δικαιώματα, ώστε να αποφύγουν τις καταγγελίες και να κερδίσουν περισσότερους υποστηρικτές⁷⁶.

Η επικρατούσα πολιτική σκηνή δεν επηρεάζεται μόνο λόγω της εισχώρησης ακραίων στοιχείων· σημαντική ευθύνη φέρουν τα πολιτικά κόμματα τα οποία τηρούν μια αμφίσημη στάση έναντι των στοιχείων αυτών, ενώ αναλόγως του διακυβεύματος δεν διστάζουν να δημιουργούν συμμαχίες μαζί τους⁷⁷. Οι εξτρεμιστικοί πολιτικοί φορείς παρεμβαίνουν στο δημόσιο διάλογο προκειμένου να στρέψουν την προσοχή στα ζητήματα που ευνοούν τη διάδοση της ιδεολογίας τους. Τα πολιτικά κόμματα εμπλέκονται σε μια λαϊκιστική προσέγγιση των προβλημάτων της ανεργίας, της ασφάλειας και της μετανάστευσης, προκειμένου να μη χάσουν ψηφοφόρους. Επομένως, αντί να επιχειρηματολογήσουν πολιτικά κατά των υπεραπλουστευτικών θέσεων των εξτρεμιστικών πολιτικών φορέων και να ενημερώσουν την κοινή γνώμη με πραγματικά στοιχεία, ολισθαίνουν σε πρακτικές οι οποίες δεν ευνοούν τη δημοκρατία.

Οι δηλώσεις των εκπροσώπων της Πολιτείας, οι οποίες στοχοποιούν συγκεκριμένες ομάδες ως υπεύθυνες για σύνθετα προβλήματα, όπως λ.χ. η δημόσια υγεία, στιγματίζει τις ομάδες αυτές και νομιμοποιεί τους υπερασπιστές ρατσιστικών θέσεων. Σε πρόσφατη περίπτωση τέτοιων δηλώσεων, αρμόδιος Υπουργός παρέβλεψε την ατομική ευθύνη του καθενός για την προστασία της υγείας του και καταλόγισε με τρόπο αυθαίρετα γενικευτικό ευθύνες σε πιθανά θύματα εμπορίας ανθρώπων και τοξικοεξαρτημένα, τα οποία η Πολιτεία υποχρεούται να προστατεύσει και να περιθάλψει. Προσέδωσε έτσι σε μια κοινωνική ομάδα, και μάλιστα εξαιρετικά ευάλωτη, χαρακτηριστικά γνωρίσματα συλλήβδην απειλής για τη δημόσια ασφάλεια και κάλεσε τους

⁷⁵ Όπ. π. παρ. 85.

⁷⁶ A/HRC/18/44 (21.7.2011), όπ. π., παρ. 26.

⁷⁷ Όπ. π. παρ. 27-28.

πολίτες σε εγρήγορη απέναντί της. Επιβεβαιώνοντας την σχέση αλληλοτροφοδότησης ρατσιστικού λόγου και ρατσιστικής πράξης, η Πολιτεία προχώρησε σε μια αμφισβητούμενη από άποψης ιατρικής δεοντολογίας διαδικασία προσαγωγής και εξέτασης εκδιδόμενων γυναικών, καθώς και στην άνευ δισταγμού δημοσιοποίηση φωτογραφιών και ευαίσθητων ιατρικών δεδομένων. Ορισμένες εξ αυτών των γυναικών πληροφορήθηκαν ότι διαπιστώθηκαν HIV οροθετικές από την τηλεόραση. Η πράξη αυτή πρωτίστως αντίκειται στο νομοθετικό πλαίσιο προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, θέτει σοβαρούς προβληματισμούς για την συμβατότητα της διάταξης του άρθρου 49 Ν. 4075/2012 και της λεγόμενης υγειονομικής διάταξης «Ρυθμίσεις που αφορούν τον περιορισμό της διάδοσης Λοιμωδών Νοσημάτων» με τις διατάξεις προστασίας της προσωπικής ελευθερίας (στέρξη ελευθερίας και υποχρεωτική εξέταση χωρίς την συναίνεση του ατόμου και χωρίς συμβουλευτική συνδρομή) και της ιατρικής δεοντολογίας και αναβιώνει, με τον εύγλωττο τρόπο της τηλεοπτικά μεταδιδόμενης εικόνας, παραδοσιακές σεξιστικές πρακτικές στιγματισμού και εξευτελιστικής μεταχείρισης των γυναικών-μιασμάτων από τις οποίες κινδυνεύουν οι αθώοι «οικογενειάρχες».

Έμμεσο αποτέλεσμα τέτοιων πρακτικών είναι η νομιμοποίηση ενός νέου εθνικισμού, εθνικού ή πολιτισμικού, ο οποίος θεωρεί την πολυπολιτισμικότητα μια απειλή για την εθνική ταυτότητα, τις αξίες και την κοινωνική αλληλεγγύη στο πλαίσιο μιας κοινωνίας που θεωρούσαμε ομοιογενή⁷⁸. Σημειώνεται επομένως μια ανενδοίαστη απόκλιση από την καταγεγραμμένη στο παρελθόν πρακτική των δυτικών κυβερνήσεων, οι οποίες, ενώ στην πράξη επιβεβαίωναν την αδυναμία διαχείρισης των σύγχρονων προβλημάτων με την ανάπτυξη πολιτικών βασισμένων αποκλειστικά στην ασφάλεια, ασκούσαν εν τούτοις οξεία κριτική στο ρατσιστικό πολιτικό λόγο⁷⁹.

Η ECRI καταδίκασε τη χρήση ρατσιστικών, αντισημιτικών και ξενοφοβικών στοιχείων στον πολιτικό λόγο και τόνισε ότι είναι ηθικά απαράδεκτο⁸⁰. Η Επιτροπή εξέφρασε μεγάλη ανησυχία για το ρόλο των πολιτικών κομμάτων στη διαδικασία νομιμοποίησης και αποδοχής του ρατσιστικού λόγου. Εκτός από τις επιπτώσεις στη ζωή των ομάδων στόχων, η Επιτροπή επισημαίνει ότι μακροπρόθεσμα διαρρηγνύεται η κοινωνική συνοχή ενώ παράλληλα κερδίζει έδαφος ο ρατσισμός και η ρατσιστική βία. Μεταξύ ορισμένων πρακτικών μέτρων, η Επιτροπή καλεί τα ευρωπαϊκά πολιτικά κόμματα να υπογράψουν και να εφαρμόσουν τον Χάρτη των ευρωπαϊκών πολιτικών κομμάτων για μια μη ρατσιστική κοινωνία, ο οποίος προτείνει μια

⁷⁸ A/HRC/5/10 (25.5.2007), *Programmes politiques qui incitent à la discrimination raciale ou l'encouragent*, παρ. 13.

⁷⁹ Δ. Χριστόπουλος, «Η αυτοϋπονομευτική υπόσταση των ευρωπαϊκών αντιρατσιστικών πολιτικών» στο Γ. Κτιστάκης (επ.), *Μετανάστες, ρατσισμός, ξενοφοβία : από τη θεωρία στην πράξη*, Γιάννης Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2001, σελ. 93-96.

⁸⁰ ECRI, *Διακήρυξη σχετικά με τη χρήση ρατσιστικών, αντισημιτικών και ξενοφοβικών στοιχείων στον πολιτικό λόγο* (17.3.2005). Για μια αναλυτική προσέγγιση της ανόδου των παραδοσιακών ακροδεξιών κομμάτων στην Ευρώπη, βλ. παρ. 16-34.

υπεύθυνη στάση έναντι των ρατσιστικών προβλημάτων, σε επίπεδο εσωτερικής οργάνωσης και δράσης των κομμάτων.

Η ως άνω ανάλυση καταδεικνύει ότι η επίδραση στη δημοκρατία μέσω της ενσωμάτωσης ρατσιστικών κινημάτων και ιδεών στην επικρατούσα πολιτική σκηνή είναι καταγεγραμμένη και δεν επιδέχεται αμφισβήτηση. Η αποτελεσματική καταπολέμηση του ρατσισμού και κατ'επέκταση της ρατσιστικής βίας δεν δύναται να περιοριστεί στη λήψη νομοθετικών πρωτοβουλιών. Τα πολιτικά κόμματα οφείλουν να αναλάβουν τον πρωταρχικό ρόλο στην απαξίωση του ρατσιστικού δημόσιου λόγου, να υιοθετήσουν κώδικες συμπεριφοράς και κυρίως να αντιστέκονται στη δημιουργία συμμαχιών με εξτρεμιστικούς πολιτικούς φορείς.

Επιπλέον, η ΕΕΔΑ διευκρινίζει ότι στην κατηγορία του δημόσιου λόγου εμπίπτει ο *δημόσιος λόγος των εκπροσώπων των θρησκευτικών δογμάτων*. Η ΕΕΔΑ δεν παραγνωρίζει τις προσπάθειες ιεραρχών να αναπληρώσουν την απουσία δομών πρόνοιας και να ανακουφίσουν τις ευάλωτες ομάδες, χωρίς καμία διάκριση και ανεξαρτήτως προέλευσης, καταγωγής ή χρώματος. Πρέπει ωστόσο να παρατηρηθεί ότι ορισμένες παρεμβάσεις εκπροσώπων στην επικαιρότητα από άμβωνα ή οι δηλώσεις τους στα ενημερωτικά μέσα θέτουν σοβαρούς προβληματισμούς συμβατότητας με την υποχρέωση των δημόσιων λειτουργών να απέχουν από κάθε πράξη προτροπής στις διακρίσεις, το φυλετικό μίσος, τη μισαλλοδοξία και τη βία. Η Πολιτεία οφείλει να λάβει σοβαρά υπόψη τη νομολογία του ΕΔΔΑ και να αντιμετωπίσει το ζήτημα με σαφήνεια χωρίς να ενδίδει σε μια άνιση εφαρμογή του νόμου⁸¹.

Η ΕΕΔΑ συστήνει στα πολιτικά κόμματα και τις δημόσιες αρχές:

- Την απαξίωση και σαφή στηλίτευση του ρατσιστικού δημόσιου λόγου από όποιον κι αν προέρχεται, συμπεριλαμβανομένων των εκπροσώπων κάθε θρησκείας.
- Την ανάπτυξη πολιτικών επιχειρημάτων βάσει πραγματικών στοιχείων έναντι των λαϊκιστικών προκλήσεων από τους εξτρεμιστικούς πολιτικούς φορείς.
- Την ανάπτυξη διαλόγου και σχέσεων εμπιστοσύνης με τις ευάλωτες ομάδες.
- Την υιοθέτηση μέτρων αυτορρύθμισης για τα πολιτικά κόμματα τα οποία συμμετέχουν στη Βουλή και στις βουλευτικές εκλογές.
- Την αυτοσυγκράτηση των ΜΜΕ σχετικά με την αναμετάδοση του δημόσιου ρατσιστικού λόγου και κυρίως τη σαφή απαξίωσή του σε κάθε περίπτωση.

⁸¹ ΕΔΔΑ, *Baczowski κ.α. κατά Πολωνίας* (απόφ. 3.5.2007).

IV. Ρατσιστική βία στον αθλητισμό, ιδίως στο ποδόσφαιρο

Η διάδοση των ρατσιστικών ιδεολογιών στο χώρο του αθλητισμού και ιδίως, η αύξηση των περιστατικών ρατσιστικής βίας στο ποδόσφαιρο, απασχολεί τα τελευταία έτη τα διεθνή όργανα καταπολέμησης του ρατσισμού⁸². Ο Ειδικός Εισηγητής του ΟΗΕ επισημαίνει μεταξύ των αιτιών της έξαρσης της ρατσιστικής βίας ότι τα ευγενή ιδεώδη της άμιλλας και του αμοιβαίου σεβασμού διαβρώθηκαν από τον παροξυσμό της εθνικιστικής διάστασης των αγώνων και την υπερβολική εμπορευματοποίηση του αθλητισμού⁸³.

Οι εξτρεμιστικές ομάδες δρουν και εντός γηπέδων. Μέλη των ομάδων αυτών στοχοποιούν αλλοδαπούς παίκτες με σαφή ρατσιστικά κίνητρα. Αθλητές γίνονται αντικείμενο συστηματικού χλευασμού, ακόμα και από συναθλητές τους, λόγω χρώματος ή/και εθνικής προέλευσης, με αποτέλεσμα οι αστεϊσμοί ρατσιστικού περιεχομένου να αποτελεί τον κοινό κώδικα επικοινωνίας. Στην εξάπλωση της ρατσιστικής βίας στα γήπεδα συντείνει εξίσου όμως η στάση ανοχής από σπουδαιούς παράγοντες των ποδοσφαιρικών ομάδων. Η ανοχή έναντι των πράξεων βίας συχνά γίνεται συγκάλυψη εγκληματικών πράξεων προκειμένου να μη δυσαρεστηθούν οι οπαδοί της ομάδας. Η Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Ποδοσφαίρου ανακοίνωσε ότι θα δείξει μηδενική ανοχή και ότι διερευνά τις ρατσιστικές συμπεριφορές κατά παικτών σε δύο αγώνες της πρώτης εβδομάδας του Ευρωπαϊκού πρωταθλήματος ποδοσφαίρου. Στη διάθεση της αρμόδιας Επιτροπής της UEFA βρίσκεται υλικό από τους αγώνες, το οποίο θα τη βοηθήσει να εντοπίσει τους δράστες.

Η δράση των οργανώσεων αυτών εντείνεται με αφορμή αγώνες της εθνικής ομάδας ποδοσφαίρου με τις εθνικές κρατών προέλευσης πολλών μεταναστών, όπως η Αλβανία. Η δημιουργία κλίματος εχθρότητας και η αναγωγή του ποδοσφαιρικού αγώνα σε «εθνικό ζήτημα τιμής» είχε ως τραγικότερη κατάληξη τη δολοφονία ενός Αλβανού φιλάθλου στη Ζάκυνθο το 2004⁸⁴. Το περιστατικό αυτό είναι η κορυφή ενός παγόβουνου το οποίο σχηματίζουν συνθήματα παρόμοια με αυτά που ακούστηκαν στην παρέλαση της 25^{ης} Μαρτίου 2010, πρακτικές εκφοβισμού και επιθέσεις σε αλλοδαπούς, φιλάθλους και μη⁸⁵. Μετά την πρόσφατη νίκη και πρόκριση της εθνικής ομάδας ποδοσφαίρου στο Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα 2012 (Ιούνιος 2012) και κατά τη διάρκεια των πανηγυρισμών, μια ομάδα επιτέθηκε σε αλλοδαπούς με καδρόνια και άλλα

⁸² Βλ. A/61/335 (17.9.2006), *Combating racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance and comprehensive implementation of and follow-up to the Durban Declaration and Programme of Action*, A/HRC/4/19 (12.1.2007), *Annual report of the Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance*. Η ECRI υιοθέτησε μάλιστα τη Σύσταση Γενικής Πολιτικής Αρ. 19 σχετικά με την καταπολέμηση του ρατσισμού και των φυλετικών διακρίσεων στον αθλητισμό, βλ. CRI(2009)5 (19.3.2009).

⁸³ A/HRC/4/19, *όπ. π.*, παρ. 49.

⁸⁴ Η. Κανέλλης, *Εθνοχουλιγκανισμός. Εκφράσεις της νεοελληνικής ιδεολογίας στους Ολυμπιακούς Αγώνες 2004 της Αθήνας*, Εκδ. Οξύ, 2005.

⁸⁵ *Όπ.π.*, παρ. 40-46.

αυτοσχέδια όπλα, με αποτέλεσμα να προκληθούν τραυματισμοί. Επομένως, η βία συνδέεται με το συναίσθημα της *εθνικής υπεροχής* και εκτονώνεται «τυφλά» σε ευάλωτα θύματα.

Στην έλλειψη καταγραφής των ρατσιστικών περιστατικών στο χώρο του αθλητισμού πρέπει να προστεθεί η άγνοια και η τάση υποτίμησης του φαινομένου. Οι παράγοντες του αθλητισμού μοιάζουν να μην έχουν επίγνωση του φαινομένου, οι δε εκτός του χώρου του αθλητισμού αντιμετωπίζουν το ζήτημα αποκλειστικά ως προέκταση της γενικότερης βίας στα γήπεδα. Με άλλα λόγια, αφορά τους φανατικούς οπαδούς και όχι το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.

Τα γήπεδα συγκεντρώνουν μεγάλο αριθμό νέων ανθρώπων, εκ των οποίων πολλοί αντιμετωπίζουν τα γενικά οικονομικο-κοινωνικά προβλήματα. Η ηλικία μοιάζει να αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την ολίσθηση στη βία σε αυτές τις περιπτώσεις, αλλά η περιθωριοποίηση, η διεύρυνση του αποκλεισμού και η ενίσχυση των ανισοτήτων συνιστούν τα κοινά στοιχεία των κοινωνιών στις οποίες παρατηρείται η έξαρση της βίας των γηπέδων⁸⁶. Βασιζόμενες σε αυτό το στοιχείο, καθώς και στην ανάγκη ανάπτυξης θετικών συναισθημάτων (όπως η χαρά της νίκης και η υπερηφάνεια του ανήκειν στους νικητές), εξτρεμιστικές ομάδες προσεγγίζουν νέα μέλη αναπτύσσοντας μια εθνικιστική ρητορική⁸⁷.

Ενόψει των ολυμπιακών αγώνων του 2004, προστέθηκε η παρ. γ στο άρθρο 41ΣΤ Ν. 2725/1999, σύμφωνα με την οποία με φυλάκιση μέχρι ενός έτους και χρηματική ποινή, εκτός εάν η πράξη τιμωρείται βαρύτερα σύμφωνα με άλλη διάταξη, τιμωρείται όποιος απευθύνει ατομικά ή ως μέλος ομάδας σε τρίτους εκφράσεις που προσβάλλουν την εθνική ταυτότητα των προσώπων αυτών ή είναι ρατσιστικού περιεχομένου ή προσβάλλει τον εθνικό ύμνο, τα ολυμπιακά σύμβολα ή τους ολυμπιακούς αγώνες.

Επίσης, σε συνέχεια των εξαιρετικά σοβαρών βιαιοπραγιών στα γήπεδα και των αποκαλύψεων περί διαφθοράς ψηφίστηκε ο *Νόμος 4049/2012 για την αντιμετώπιση της βίας στα γήπεδα, του ντόπινγκ, των προσυνηνοημένων αγώνων και λοιπές διατάξεις*⁸⁸. Το άρθρο 4 εισάγει την ποινική αντιμετώπιση της οργανωμένης βίας με αφορμή ή αιτία αθλητικές εκδηλώσεις προσθέτοντας τα σχετικά αδικήματα στην παρ. 1 του άρθρου 187 ΠΚ (εγκληματική οργάνωση). Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση, η ιδιαίτερη ποινική μεταχείριση καθίσταται αναγκαία λόγω των διαστάσεων που έχει λάβει το φαινόμενο. Επιπλέον, το άρθρο 5 προβλέπει τη λήψη διοικητικών μέτρων τα οποία λειτουργούν είτε κυρωτικά είτε προληπτικά (απαγόρευση διάθεσης εισιτηρίων, μεταφοράς των φιλάθλων, αλλαγή του τόπου διεξαγωγής του αγώνα, κάθε άλλο

⁸⁶ Για μια ανάλυση του ρόλου της ανεργίας, της εκπαίδευσης, των προβλημάτων του κοινωνικού κράτους στο χουλιγκανισμό στις περιπτώσεις της Αγγλίας και της Ιταλίας, βλ. Α. Τσουκαλά, *Sport et violence: l'évolution de la politique criminelle a l'égard du hooliganisme en Angleterre et en Italie 1970-1995*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1995, σελ. 36-76.

⁸⁷ RAXEN NFP Greece, HLHR-KEMO/i-RED, Μ. Παύλου (επ.), *Preventing racism, xenophobia and related intolerance in sport across the European Union*, Country Report, 2009, παρ. 32-33.

⁸⁸ ΦΕΚ 35 Α'/23.2.2012.

πρόσφορο μέτρο). Τέλος, στο άρθρο 3 προβλέπεται η απαγόρευση μετατροπής της στερητικής της ελευθερίας ποινής σε χρηματική και δεν χορηγείται αναστολή εκτέλεσης της ποινής όταν ο δράστης είναι ιδιαίτερος επικίνδυνος, υπότροπος ή τελεί κατά συνήθεια τις προβλεπόμενες πράξεις.

Ο νόμος αντιμετωπίζει με μεγαλύτερη αυστηρότητα τη βία στα γήπεδα αλλά δεν διακρίνει ρητώς μεταξύ βίας και ρατσιστικής βίας – έστω παραπέμποντας στη διάταξη του άρθρου 79 παρ. 3 ΠΚ (ρατσιστικό κίνητρο = επιβαρυντική περίπτωση στην επιμέτρηση της ποινής). Ωστόσο ο εφαρμοστής του νόμου πρέπει να εξετάζει την περίπτωση ρατσιστικού κινήτρου.

Η υιοθέτηση των διατάξεων αυτών δεν αρκεί, ιδίως αν αυτές μείνουν ανεφάρμοστες ή δεν συνοδευτούν από την σαφή εκ μέρους της Πολιτείας καταδίκη σε κάθε περίπτωση του ρατσιστικού στοιχείου. Η ECRJ συνιστά προς ενίσχυση της νομοθεσίας στην πράξη την παροχή εξαντλητικών οδηγιών για την αναγνώριση των ρατσιστικών περιστατικών, ιδίως των ρατσιστικών προσβολών και ύμνων, των ρατσιστικών πανό και συμβόλων, των σημαίων, των φυλλαδίων και των εικόνων οι οποίες διακινούν ρατσιστικά μηνύματα. Πρέπει εξάλλου να προβλεφθεί μηχανισμός ο οποίος θα επαγρυπνά κατά τη διάρκεια των αγώνων και θα έχει την αρμοδιότητα να διαχειρίζεται τα περιστατικά. Σημαντική είναι η υιοθέτηση κανόνων οι οποίοι θα καθορίζουν τις υποχρεώσεις όλων των εμπλεκόμενων φορέων και ατόμων (διαιτητών, προπονητών, υπευθύνων του σταδίου, σωμάτων ασφαλείας και ιδιωτικού προσωπικού ασφαλείας)⁸⁹.

Εκτός από την απαγόρευση ρατσιστικών συμβόλων ή συνθημάτων, οι ομάδες θα έπρεπε από κοινού να διακηρύξουν ότι καταδικάζουν και καταπολεμούν το ρατσισμό. Οι ποδοσφαιρικές ομάδες οφείλουν να υιοθετήσουν μέτρα αυτορρύθμισης και να ενσωματώσουν αντιρατσιστικούς όρους συμπεριφοράς. Στις σοβαρές περιπτώσεις ρατσιστικών πράξεων βίας, οι σύλλογοι οφείλουν να ειδοποιούν και να συνεργάζονται με την αστυνομία.

Η Διαρκής Επιτροπή Αντιμετώπισης της Βίας (άρθρο 2) πρέπει να εντάξει στις αρμοδιότητές της την παρακολούθηση του φαινομένου της ρατσιστικής βίας στα γήπεδα. Η Επιτροπή αυτή θα μπορούσε να αναπτύξει μια πλατφόρμα συνεργασίας με τις αθλητικές ομοσπονδίες και τις επαγγελματικές ενώσεις ώστε να παρακολουθεί τη διαδικασία εισχώρησης των εξτρεμιστικών ομάδων στους συλλόγους των φιλάθλων.

Η ΕΕΔΑ συνοψίζει τις προτάσεις της, τις οποίες δεν θεωρεί εξαντλητικές, για την αντιμετώπιση της ρατσιστικής βίας στα γήπεδα, ιδίως αυτής που προέρχεται από εξτρεμιστικές ομάδες:

→ Αναγνώριση του προβλήματος από την Πολιτεία, τις αθλητικές ομοσπονδίες και τις επαγγελματικές ενώσεις.

⁸⁹ CRI(2009)5 (19.3.2009), όπ.π., παρ. 41-42.

- Εξέταση κατά περίπτωση του ενδεχόμενου εφαρμογής της επιβαρυντικής περίπτωσης της τέλεσης του εγκλήματος με ρατσιστικό κίνητρο (79 παρ. 3 ΠΚ).
- Προσθήκη στις αρμοδιότητες της Διαρκούς Επιτροπής Αντιμετώπισης της Βίας της παρακολούθησης της ρατσιστικής βίας στα γήπεδα.
- Δημιουργία πλατφόρμας συνεργασίας μεταξύ της Διαρκούς Επιτροπής Αντιμετώπισης της Βίας και των αθλητικών ομοσπονδιών και συλλόγων με σκοπό την παρακολούθηση της δράσης των εξτρεμιστικών ομάδων.
- Παροχή σαφών οδηγιών για την αναγνώριση των ρατσιστικών περιστατικών.
- Σαφής καταγραφή των υποχρεώσεων όλων των επαγγελματιών των εμπλεκόμενων επαγγελματιών στα αθλητικά γεγονότα.
- Διακήρυξη υπέρ της καταπολέμησης του ρατσισμού από τις αθλητικές ομοσπονδίες και υιοθέτηση μέτρων αυτορρύθμισης για τη διαχείριση του ζητήματος στο εσωτερικό τους.
- Συνεργασία με την αστυνομία σε περιπτώσεις εγκληματικών πράξεων με ρατσιστικό κίνητρο.

V. Επιγραμματική παράθεση των προτάσεων της ΕΕΔΑ

Εξτρεμιστικές ομάδες

Προς την Πολιτεία:

- Επαγρύπνηση έναντι ομάδων οι οποίες διαδίδουν απόψεις βασισμένες στο φυλετικό μίσος.
- Ενημέρωση των αστυνομικών δυνάμεων σχετικά με τις συνέπειες της δράσης των εξτρεμιστικών ομάδων και εκπαίδευση ώστε να αντιδρούν καταλλήλως.
- Συλλογή αποδεικτικών στοιχείων ώστε η εφαρμογή του άρθρου 187 ΠΚ στις περιπτώσεις των εξτρεμιστικών οργανώσεων να καθίσταται δυνατή.
- Δημιουργία ειδικής αστυνομικής ομάδας για την παρακολούθηση και την αντιμετώπιση των εξτρεμιστικών ομάδων.
- Ανάπτυξη συνεργασίας με ειδικούς επιστήμονες, οι οποίοι μελετούν τη δράση και την εξέλιξη τέτοιων οργανώσεων και με τις ΜΚΟ, οι οποίες έρχονται σε επαφή με τα θύματα και γίνονται οι ίδιες στόχος των εξτρεμιστικών ομάδων.
- Προστασία των δικαιωμάτων των υπερασπιστών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και διασφάλιση της πρόσβασής τους στη δικαιοσύνη και τις αρχές.
- Ενημέρωση και ευαισθητοποίηση σε επίπεδο τοπικών συμβουλίων σχετικά με τις αρνητικές επιπτώσεις τέτοιων ιδεολογιών.

→ Προγράμματα πρόληψης στα σχολεία και σύνδεση με τα μέτρα καταπολέμησης της ενδοσχολικής βίας. Ενδεικτικά⁹⁰: α) εμπλουτισμός της εκπαιδευτικής ύλης με ενότητες σχετικά με την καταπολέμηση της ρατσισμού και της βίας, β) βιωματική μάθηση με αντικείμενο τη συνύπαρξη και τον σεβασμό του διαφορετικού, γ) μηχανισμοί πρόληψης εντός του σχολικού συμβουλίου με την συμμετοχή των εκπαιδευτικών και των παιδιών.

→ Προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης για τους νέους στις δύσκολες περιοχές όπου οι εξτρεμιστικές ομάδες στρατολογούν.

→ Υποστήριξη πολιτιστικών και επιστημονικών εκδηλώσεων με αντικείμενο την καταπολέμηση του ρατσισμού και ιδίως την εξήγηση των μεθόδων και των συνεπειών της δράσης των εξτρεμιστικών ομάδων.

→ Σαφής και ρητή καταδίκη των εξτρεμιστικών ομάδων και των πρακτικών τους από την πολιτική ηγεσία.

Δημόσιος πολιτικός λόγος

Προς τα πολιτικά κόμματα, τα δημόσια πρόσωπα και τα ΜΜΕ:

→ Αποδοκιμασία του ρατσιστικού δημόσιου λόγου από όποιον κι αν προέρχεται, συμπεριλαμβανομένων των εκπροσώπων της Εκκλησίας.

→ Ανάπτυξη πολιτικών επιχειρημάτων βάσει πραγματικών στοιχείων έναντι των λαϊκιστικών προκλήσεων από τους εξτρεμιστικούς πολιτικούς φορείς.

→ Ανάπτυξη διαλόγου και σχέσεων εμπιστοσύνης με τις ευάλωτες ομάδες – συνήθη στόχο του ρατσιστικού λόγου.

→ Υιοθέτηση μέτρων αυτορρύθμισης για τα πολιτικά κόμματα τα οποία συμμετέχουν στη Βουλή και στις βουλευτικές εκλογές.

→ Αυτοσυγκράτηση ως προς την αναμετάδοση του δημόσιου ρατσιστικού λόγου από τα ΜΜΕ και κυρίως τη σαφή απαξίωσή του σε κάθε περίπτωση.

Ρατσιστική βία στα γήπεδα

Επί του Νόμου για την αντιμετώπιση της βίας στα γήπεδα:

→ Εξέταση κατά περίπτωση του ενδεχόμενου εφαρμογής της επιβαρυντικής περίπτωσης της τέλεσης του εγκλήματος με ρατσιστικό κίνητρο (79 παρ. 3 ΠΚ).

→ Προσθήκη στις αρμοδιότητες της Διαρκούς Επιτροπής Αντιμετώπισης της Βίας της παρακολούθησης της ρατσιστικής βίας στα γήπεδα.

⁹⁰ Βλ. περισσότερα στις Συμπερασματικές σκέψεις και προτάσεις του Γ. Μόσχου, στο Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου (διευθ.), Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου – Ειδική Επιτροπή Μελέτης των Ομάδων Ενδοσχολικής Βίας, *Ομαδική βία και επιθετικότητα στα σχολεία*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010, σελ. 338-347.

→ Δημιουργία πλατφόρμας συνεργασίας μεταξύ της Διαρκούς Επιτροπής Αντιμετώπισης της Βίας και των αθλητικών ομοσπονδιών και συλλόγων με σκοπό την παρακολούθηση της δράσης των εξτρεμιστικών ομάδων.

Προς τις αθλητικές ομοσπονδίες, τις επαγγελματικές ενώσεις και τις ομάδες:

→ Αναγνώριση του προβλήματος και ιδίως του ρατσιστικού κινήτρου από τις αθλητικές ομοσπονδίες και τις επαγγελματικές ενώσεις.

→ Παροχή σαφών οδηγιών για την αναγνώριση των ρατσιστικών περιστατικών.

→ Σαφής καταγραφή των υποχρεώσεων όλων των εμπλεκομένων επαγγελματιών στα αθλητικά γεγονότα.

→ Διακήρυξη υπέρ της καταπολέμησης του ρατσισμού από τις αθλητικές ομοσπονδίες και υιοθέτηση μέτρων αυτορρύθμισης για τη διαχείριση του ζητήματος στο εσωτερικό τους.

→ Συνεργασία με την αστυνομία σε περιπτώσεις εγκληματικών πράξεων με ρατσιστικό κίνητρο.

Αθήνα, 17 Μαΐου 2012